91882

(1) Одна отд таблиця)

91882
26710

А. Вахнянин
Листи до Пантелей.
Куліша

17.03.94 р. В

91882

Анатоль Вахняних.

Листи до Панталеймона Куліша.

(1869 р.)

Видав

Кирило Студинський.

У Львові 1908.
Накладом Видавця.
З печатні В. А. Шийковського.

АНАТОЛЬ ВАХНЯНИН.

Анатоль Вахняних.

Листи до Панталеймона Куліша.

(1869 р.)

Видав

Кирило Студинський

ХАРЬКОВСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННАЯ БИБЛІОТЕКА
1 МАЯ 1927
№ 91882

26710

У Львові 1908.
Накладом Видавця.
З печатні В. А. Шийковського.

Про зносини з Кулїшем подав пок. Анатоль Вахнянин у своїх „Споминах з житя“ (відбитка стр. 103—5) отсї вістки:

„Сейчас по приїздї моїм до Львова (в вересни 1868 р.) обняв я редакцию „Правди“, яку підписував до кінця 1868 р. академик Микита. (Він мав вже понад 24 лїт в „Громадї“ — прочі були ще молоденькі). „Правда“ стала виходити як лїтературний тижневник вже в 1867 роцї під редакциєю Лукашевича, а по роцї під редакциєю Партицького, якого Strohmann-ом був згаданий Микита. Був се орґан не лише галицьких народовців, а інтересували ся сим видавництвом і Українцї наші, іменно Пант. Кулїш і Білозерський з Варшави. Колиж я переняв редакцию, тодї намірено орґан сей розширити і в тій цїли з'їхав ся я з Кулїшем і єго женою в Кракові якраз на Йорданські сьвята. З Кулїшем уложив ся я так, що він буде присилати материяли до друку з України, а ми будемо усе порядкувати та старати ся о передплатників. Рік 1868 почав ся друком »Домонтаря« Кулїшевої (Ганни Барвінок), почім містив я повість Не-

чуя Левицького »Причепа«. Куліш поїхав з Кракова до Італії, сидів якийсь час у Фльоренції, а відтак перенїс ся до Відня, де через Мих. Подолинського та Пулюя впливав корисно на Сїчовиків. З Кулїшем переписував ся я правильно раз, або двічи в тиждень. Небавом стали ми як додаток до „Правди“ видавати і „Пентатевха Мойсеєвого“ та заходив ся я і біля „Псалтира“ Кулїшевого. Бувало, що в оден тиждень замість одного аркуша видано два і півтретя. Куліш обіцяв на все те присилати гроші, але у тім зглядї був він дуже неточний. Фінансові клопоти мучили мене. Ставропиґія, де печатала ся „Правда“, впоминала ся гроший за кожде число з окрема, а з передплати самої сего гроша не було. Нераз і арештовано нам число, доки не придбали ми гроша на викуп. Я писав і писав до Кулїша, та не міг діждати ся грошевої присилки. Через те заквасили ся наші дружні відносини дуже і виправдали ся слова Кулїшихи, які она сказала до мене в Кракові: „Я вас жалую, бо Ви з моїм чоловіком не довго видержите“. Друковало ся богато, а гроший не було. А додам, що для контролї я не вів сам адмінїстрациї, а зложив єї з академиків. Тодї я і розійшов ся з Кулїшем. Він звернув менї всї мої листи, а я звернув цїлу єго переписку зі мною“.

Я нарочно навів цїле оповіданє пок.

Анатоля Вахнянина, бо воно вияснює нам, чому між ним а Куліїшем вже по році зна комства перервали ся зносини і в який спосіб листи пок. Вахнянина опинили ся в наших руках. Анатоль Вахнянин розказував менї, що з Куліїшем з'їхав ся в Кракові в „Grand-Hotel-ю", де останний замешкав. Приїхав сюди Вахнянин, криючись перед львівською громадою, яка тайни не уміла додержувати а всякий розголос про Куліїша був тоді не пожаданий. Про подорож Вахнянина до Кракова знав одинокий Омелян Партицький. Таке саме incognito мусїв з конечности задержати Вахнянин в Кракові, бо на таблиці в »Grand-Hotel-ю« стрінув між прізвищами гостий імя інспектора Черкавського. Тому вписав ся він на листї гостий як Ванкович, а щоби не пропустити в ґімназиї науки, найблизшої ночи повернув до Львова, забавивши в Кракові всего 12 годин.

Після сеї стрічи з Куліїшем, яка відбула ся дня 18. сїчня 1869 року, почала ся між ними широка переписка. Хиба може не стрінув Куліїш в житю чоловіка, щоби писав до него так часті і так широкі листи, як пок. Вахнянин. А однак вже після перших листів можна було перевидїти, що кореспонденція між сими двома людьми не потреває довго. Куліїш не хотїв сего зрозуміти, що Вахнянин на оден, або другий його лист, чи то з причини недуги дома, чи то задля службових

занять сейчас відповісти не міг. Навіть, коли почта не поспішила ся з доставою відповіди, (яка прим. до Фльоренциї могла наспіти доперва 5-го дня), Куліш брав се на рахунок Вахнянина і в однім з перших листів назвав за се львівську громаду »нїмецько-ляцько-русинською ордою«, против чого Вахнянин був зневолений дуже рішучо застеречи ся (лист VIII). Куліш був нетерплячкою, автократом, якому здавало ся, що кождий чоловік, з яким він стріне ся, мусить бути на його виключні услуги.

Куліш не хотїв сего зрозуміти, що безкорисне редаґованє „Правди“ давало богато роботи. Безіменні твори українських письменників, для обереженя їх перед денунцияциями москвофілів, треба було переписувати, а крім сего являло ся конечностию, переробити основно чимало з літературних починів галицьких авторів [1]). Не згадуємо вже про те, що Вахнянин, як редактор „Правди“, зневолений був реаґувати на цїлий ряд напастий вимірених против українського, громадянського руху, реєструвати вістки, що відносили ся до культурного житя Русинів і Славянщини, кореспондувати зі співробітниками „Правди“, пильнувати всяких технїчних, друкарських робіт та

---

[1]) Порівнай: Вахнянина: »Споминн з житя« стр. 105.

брати живу участь в просьвітній орґанїзациї руського народа в Галичинї, якої був ініциятором.

Найменьша похибка в друку, нераз редактором не завинена, подражнювала Куліша сильно, а свому гнївови давав він часто вислів в листах до Вахнянина і Володимира Барвінського[2]). Через се, як розказував менї пок. Вахнянин, листи Куліша писані до него, були мало цїкаві. В останних, або вичислював Куліш друкарські похибки, або велїв висилати книжки з коробки, зложеної у Вахнянина, або й нетерпеливив ся, що листи до него не приходять, або лаяв Партицького за те, що не відписував на листи[3]), або й запитував про стан справ, які поручив йому поладнати Куліш в Кракові. Та мимо всего можна жалувати, що пок. Вахнянинови не впало на гадку, перед відсилкою скопіювати листи Куліша, про яких зміст дізнаємо ся вправдї з відпо-

---

[2]) Порівнай „Кіевская Старина“ за рік 1898 Т. 63, де поміщена статя Мирона: „Переписка Кулиша съ Володимиромъ Барвинскимъ в первой половинї 1870 г.“

[3]) Покійн. Вахнянин оповідав менї, що безнастанно докорював Партицькому за те, що без відповіди лишав листи Куліша, на що Партицький звичайно заявляв: „лиши мене в спокою, побачимо, як довго Ти видержиш з Кулїшем«.

відий Вахнянина, які однак Куліїшевих оригіналів нам не заступлять. З оповідання пок. Вахнянина знаю дальше, що на покритє друку »Правди« „Пентатевха“ і „Псалтиря“ мусів він з часта забирати невеличкі, домашні ощадности, яких Куліш довго не звертав. Подражнений сим Вахнянин загрозив в листї Куліїшеви судом (лист сей задержав Куліш у себе) і в наслїдок сего прийшло між ними до зірваня зносин і до взаїмного звороту листів. Завинені Вахнянинови гроші відослав опісля Куліш на руки нового редактора „Правди“, Володимира Барвінського. А що Куліш належав до недовірчивих і крайно пристрасних людий, тож не пощадив Вахнянина і накинув ся на него в листї до Володимира Барвінського поганою лайкою і посудив його о розтрату гроша [4]). Сеж був не перший і не останний чоловік, з яким Куліш у своїй не повздержности і дражливости в такий спосіб розплатив ся [5]).

Всїх листів Вахнянина до Куліша задержало ся 24. Всї вони нумеровані самим Вахнянином. Четвертий з ряду лист пропав на

---

[4]) Гляди переписку з Барвінським в „Кіевскій Старинї“ т. 63. стр. 106.

[5]) Порівнай хотьби прегарну студию В Доманицького про Марка Вовчка, друк в „Літературно-науковім Вістнику“ за рік 1908, кн. I.

почтї і до рук Кулїша не дійшов. Короткий зміст його подав в друге Вахнянин на початку 10. листу. Лише один, невеличкий лист Вахнянина ненумерований, що я в передруку зазначую. Недостає також листу XVII, хоть менї здаєсь, що тут зайшла похибка в нумерації і такого (XVII) листу взагалї не було. Таке виходило би з контексту иньших листів. Листи Вахнянина, писані як всї його твори незвичайно живо. В них обговорює він з одної сторони всякі справи звязані з редакциєю »Правди“ і з виданєм сьвятого письма, з другої, що для нас інтереснїйше, подає вістки про всякі орудки, які йому Кулїш поручав. А орудки сї були не малої ваги. Кулїш жадав від Вахнянина ще в Кракові, щоби він подбав про заложенє приватної школи, зглядно пансіона для дївчат, в якім они могли би побирати науку в материнській, українській мові. Справа ся розбила ся тому, бо властителькы готових пансіонів Енґельсберґерівна чи Гіммельсберґерівна і Шірмерівна не згодили ся на те, щоби їх заклади переміннти на руський пансіон (листи I, XI, XII), а Русинка Сосновська, що могла була повести такий пансіон, а яку манили в подібних цїлях еп. Куземський до Холму і Сакраментки до Львова, вступила остаточно до монастиря (листи XIII, XIV і XV). Поручав також в р. 1869 Кулїш Вахнянинови, щоби він підготовив дорогу до видаваня у

Відни двічи в тиждень нїмецької часописи, яка мала би на метї інформувати Европу про Україну і Галичину. І сеї справи не можна було тодї перевести головно для браку людий, спосібних до такої роботи. Вахнянин радив Куліїшеви, для оминеня кавциї в квотї 6.000 злр., видавати нїмецьку часопись лише раз в місяць, а натомість зобовязати за гроші »Die Zukunft« у Відни, щоби вона заступала також, побіч иньших Славян, інтереси Украіни. Виданю нїмецької часописи противив ся головно кошовий „Сїчи", Михайло Подолинський, який в її успіх не вірив. Він радив лише видавати про важнїйші події нїмецькі брошури, а головну вагу клав на те, щоби почати в Галичинї друк полїтичної часописи (листи III, VI, VII, IX).

Хотьби лише з сих двох справ видно, з якого широкого становиска глядїв Куліш на українську справу.

Здаючи звіт з орудок Куліша, Вахнянин доторкав ся ріжних, иньших справ полїтичного змісту, причім прегарно ілюстрував почини українського, громадянського житя у Львові, заходи молодих громадян в цїли приєднаня для української справи молодежи в ґімназиї, і їх боротьбу з Дїдицьким та москвофільством взагалї, ворожі відносини митрополита Литвиновича і крил. Петрушевича до виданя св. Письма в народній мові, орґанїзацийну працю

товариства „Просьвіта“, зносини Галичини з Буковиною і т. п. Замітне однак се, що навіть там, де прийшло ся Вахнянинови говорити про »ледачість« громадян, він ніколи не доторкав ся імен, а коли й називав кого небудь поіменно, то старав ся сказати про него як найлїпше. Через те й дуже симпатичними являють ся його листи, які впрочім самі про себе найкрасше говорити будуть. Для характеристики українства і москвофільства в Галичинї в 1869 роцї, та дїяльности Кулїша і Вахнянина, тодї 28-лїтного молодця в роботї галицьких народовцїв, приносять сї листи богато цїкавого і нового. Через те вважаємо відповідним, видати їх друком.

Львів, дня 21. IV. 1908 р.

Кирило Студинський.

I.

Львів 28. Сїчня 869.

Високоповажаний Добродію![1])

Жінка въ мене була недужна на горло, дитина на нежить, тому я и опинивъ ся зъ моімъ письмомъ до Васъ.

Ниньки, розпростившись зъ лікаремъ, я заразъ сідаю, та відвічатиму на все, про що Ви въ мене ласкаво питали.

1. Радуюсь, що кошовий[2]) припавъ Вамъ до серця, та що зможе вінъ Вамъ обширно про все те розказати, що насъ болить, та намъ Галичанамъ доскулює.

Такимъ, якъ вінъ, є и єго брати у Львівському сіменищу, тільки що ще молоді — та тимъ кращий повиненъ би бути зъ єго козакъ, що не люде, а таки самъ батько єго на те українське наставивъ.

Ви журитесь Добродію за верхові значки, такъ знайте, що хочъ зъ тяжкою бідою, а

---

[1]) На долї дописка: Пант. Кулїшу.
[2]) Мих. Подолинський.

таки друкаръ на іхъ сгодивъ ся, и ми инакъ святе письмо дрюкувати не будемъ.

2. Правда розішлеть ся тамъ, де Ваша воля:

Новаковичеві и до сербського Музеумъ вона посилала ся. Бляникові такожъ.

3) Що тикаєть ся видаваиня ґазети німецькоі у Відні, котра бъ насъ заступала — то скажу таке:

а) Кавциі треба 6000 ґулд. (два разівъ на тиждень)

б) Наші панотці не коньче за іі хоплять ся.

в) Другі Словъяне читагимуть іі, но не буде зъ іхъ пренумератниківъ.

г) У Відні не маєнікого, хто би зъумівъ се діло повести — бо жъ думаю треба бъ сею ґазетою заступувати интереса усего 15-го народу[1]); а хтожъ зъ віденських Русинівъ іхъ тямить? Самі молоді. Хто писати ме окрімъ Васъ теперъ? а хто, якъ Васъ Добродію у Відні не стане?

Теперъ же заявлю Вамъ мою думку въ сему ділі.

Щобъ не давати кавциі, такъ видавати ґазету разъ у місяць або 2 раз брошурою, котра навіть більшъ уваги зверне на себе, чимъ ґазетка 2 раз на тиждень виходюча.

---

[1]) 15 мілїонового.

Омелянові[4]) годі бюджетъ такий уложити, бо не знає він, кілько дрюкъ у Відні стоятиме и якъ обширною має бути ся ґазета. Се вже розміркує хто небудь зъ Січовиків у Відні. Въ сій ґазеті, думаю, требабъ подавати світові цілу нашу исторію. — Я маю під рукою німецьку компиляцию зъ Богдана Хмельницького Н. Костомарова. Се бъ могло піти у фелетонъ.

Важна се річъ для насъ, дати себе пізнати Німцямъ та Словъянамъ, щобъ Европа знала окрімъ der polnischen Frage, такожъ объ українській. Наколи буде щось позитивного зъ ґазетою, то пристараюсь и дописивателівъ зъ усіхъ кутківъ Галичини. По українськи такоі ґазети намъ теперъ видавати не треба, бо, наколи бъ ii редаґовано фонетикою, всі покрикнули бъ що се ляцький орґанъ ala „Русь“, то зациткали бъ діло добре у самому зароді. Ми у своій хаті, себъ то въ Галичині, дамо собі раду, а лучче, нехай Німець та чужестранець за насъ лучче дізнасть ся.

Якъ би Ви Добродію на се не згодились, тобъ я Вамъ подавъ ще другий проєктъ. У Відні виходить Zukunft. Отся ґазета давніще насъ добре заступувала, та можебъ и наново почала уступуватись за насъ, коби ввійти кому въ переговори зъ редакторомъ ii та наді-

---

[4]) Партицькому.

лити єго якою тамъ грошевою сумою. Тількижъ треба бъ тоді ёму сказати, що братчику служи якъ вірний той цуцикъ. Сі редактори за симъ звичайно идуть, котрий більше заплатить.

4. Дівоча школа для насъ трудна річъ — се булоби задачию „Просвіти“ но не теперъ ще, а коли вона розживеть ся. До заложіння »Пансиона« треба такого капиталу, щобъ зъ одсотківъ закладъ удержати, а ту... А въ друге у насъ піпъ не дасть своєі дитиии у таку школу, хибай сотний, двусотний. Дівочі школи у насъ є въ Яворові у Василянокъ, та въ Бучачі. Тихъ би намъ треба дістати собі въ руки. У Яворівській школі учить мій таки шваґеръ[1]), то и добре вінъ дівчатъ навчає. Про Бучацьку мало знаю. Пансионъ можнабъ заложити у Львові та женщина, щобъ брала до себе дівчатокъ на науку, знайшла бъ ся, а учителівъ, що за дармо научали бъ у тому пансіону, було бъ такожъ доволі, тільки треба би до такого діла комитетъ зложити, дати єму який такий грішъ, хоть 200 р. до зачаття сего діла и зъ новимъ шкільнимъ рокомъ можнабъ обголосити ґазетами, якъ се звичайно дієть ся, що така и така жінка бере до себе дівчатъ на науку — а той и другий учать тамъ сего и того.

Треба ще додати, що правительство му-

[1]) о. Роман Пасїчинський.

сіло бъ на таке діло дати свое призвоління. Воно дасть.

5. Січовики нехай би на своіхъ „Вечорницяхъ“ лишъ мали учені розправи, якъ се уже почалось того року, хибай що хотіли-бъ вони самі вистачувати мале писемце для себе, и то не коньче литографоване а просто писане. Назвати бъ можъ ii „Вечорниці у Січи Віденській“.

6. Хочъ давъ я Вамъ Добродію слово що „Правда“ безъ ёръ друкуватиметься, но таки мусілось таке стати, якъ я казавъ, що помаленьку лишъ таку правопись вводити треба. Причина коротка, котроі я не знавъ, розмовляючи зъ Вами у Кракові. Редакторъ одвічальний Микита на таке не згодивъ ся. Однакъ станеть незабаромъ по Вашій волі бо я обійму цілкомъ правильно, за концессією правительства, редакторство, а тоді уже буде такъ, якъ Ви сего бажали.

7. Письма св. вистало лишъ до 2. ч. на три чвертки, „Домонтаря“ на одну сторону. Черезъ те опиняєть ся видавання „Правди“; се богато намъ шкодить. Прошу, зробіть ласку прислати намъ одного и другого богато, та вибачте Добродію, чимъ скоріще.

8. Ниньки одержавъ я книжки відъ Ивана Ивановича [5]) зъ Берлину. Спасибі Єму!

---

[5]) Білозерського.

9. Омелянъ писатиме, скоро лишъ Вашъ адресъ буде. Теперь дякує Вамъ сердечно за 75 рублівъ та клонить ся низенько. Пані Вашій мій поклінъ — а Вамъ чоломъ відъ прихильного

Наталя.

II.

Львівъ 31. Січня 1869.

Високоповажний Добродію!

Микити немає у Львові, такъ той листъ Вашъ до ёго писаний (I. 17. Січня 1869) діставъ ся у моі руки изъ всіми терпкими словами проти мене та Партицького. Та жъ знаєте, що я прочитавши ёго, собі сказавъ? Добре має старий батько, що сварить и тоді на сина, коли вінъ не провинивъ, а то непровинить на будуче. Ласкавий Добродію! чому я ажъ черезъ чотири дни на Вашъ перший листъ відвітивъ, то я подавъ Вамъ уже причину сего, себъ то, що жінка та дитина тяжко не здужали, а теперъ подамъ ще и тую, що я у ті самі дни перепровадивъ ся и уже мешкаю на „Улиці Галицькій, ч. 453, на подвірю, на 2-мъ поверсі.

Листъ мій зъ 27-го л. Січня, вразъ зъ телеґрамомъ, Ви Добродію здаєть ся одержали; я у ёму одвітивъ докладно на усе, про що Ви питали въ листі зъ 8 р. Січня. За Омеляна я не беру одвічальності на себе:

»возрастъ имѣетъ« и вінъ ниньки такожъ береть ся за перо до Васъ.

Редакция Правди буде відъ 1-го у мене вже, и діло порядно поведеть ся. Виданнє 2-го и 3-го ч. опізнилось черезъ „Домонтаря и Святе Письмо“; не наспіли на часъ, хочъ у тому знову недуга Ваша виновата а не Ви Добродію.

Добре було би, щобъ мали ми всёго въ запасі. — Правда виходить 8, 15, 22, 31-го кожного місяця. Коли вийшла ниньки, положімъ 8-го, то 9-го уже и дають ся усі манускрипта у друкарню. Вашу рукопись треба ще до того переписувати, бо боімось лиха для Васъ, а те все спиняє діло дуже; и ось теперъ мусілисьмо за для неприсланого Домонтаря 2-ге и 3-те число видати разомъ, а ще и теперъ, вижидаємо кіньця II гол. Домонтаря; Неправильність у видаванню вредить намъ богато. Въ середу має вийти 2 и 3-те ч. а ту годі.

Правду вислано Вамъ на руки Подолинського заразъ, скоро ино вийшла.

Чи довго забавите Добродію ще у Відні, и який Вашъ адресъ?

Чи Микиті передати сей листъ? а тоді я передамъ ёму увесь зарядъ, и стану простимъ робітникомъ при Правді. Вінъ теперъ виіхавъ на село підъ Перемишль, та нескоро верне. Чи вислати ёму туди? листъ? Може

не буде добре, що Ваше имъя та Ваші листи такъ всюди розійдуть ся. Микита мій школяръ зъ Перемишля. Тому що у єго було своіхъ 24 літъ, вибрали єго академики на редактора Правди. Самъ вінъ не працювавъ ніколи у Правді. Я не раджу Вамъ переписуватись зъ імъ — хто єго міривъ? чи додержитъ вінъ секрету? може чванитиметь ся Вашими листами? Отсімъ листомъ (І 17 Січня) Ви Добродію зрадили передъ громадою тайну, що я бувъ у Кракові, а чи добре буде, якъ вороги дізнають ся за Ваші переписки изъ нами. Скажу у кінець и такъ по просто и откровенно, щобъ Ви Добродію не писали до нікого у Галичині, окрімъ до мене и Омеляна. Здайтесь на насъ, а ми Васъ певно не заведемо.; Не чванюсь, а другі не поведуть се важне діло лучче надъ насъ. У насъ є охота до праці та и трохи силъ. Скоро обійму редакцию на свое имъя, старатимусь не посоромитись и передъ українською и нашою громадою. Не становіть богато отаманівъ, а то пороблять ся партіі, та прийде ще до Чорної ради. Не хочу Васъ Добродію полохати моіми словами, а яко прихильний Вамъ и святому ділу нашому кажу у всёму щиру правду.

Письмо св. наробило у Галичині великого гомону. Полські ґазети кладуть вже самі велику вагу на єго видавання, тільки щобъ пра-

вильно виходило воно. Чи писати до Васъ уже у Венецию другий листъ? Якъ присилатимете намъ манускрипти Ваші зъ Венеціи?

Товариство Просвіта розживаєть ся досить широко. Приступають поволеньки и члени до єго. Правду и Додатокъ запренумерувавъ и гр. Потоцький зъ Олешиць. Єсть и зъ 10 новихъ предплатниківъ на Правду до сіхъ поръ.

Письма св. не вистане ино на 3-те число. Домонтэра треба намъ заразъ въ четверъ, бо въ четверъ станеть ся друкувати 4-те число.

Сподіюсь незабаромъ листу відъ Васъ Добродію, та вірте мині трохи, я засумувавъ, що безъ провини мині довелось прочитати такі докори хочъ и відъ чоловіка, котрого я вельми люблю и шаную и шанувати буду и мушу. Справа ся здаєть ся висвітлилась, скоро Ви ино мій листъ зъ 27. л. Січня одержали — а я оправдаюсь передъ Вами у будуче діломъ. Пишучи листъ сей, я дріжу на всему тілу, такъ зворушило мене письмо Ваше до Микити. Письмо се я зареєструвавъ у реєстръ. Нехай, якъ Ви мовляли мині у Кракові, наслідники наші дізнають ся, що у насъ вело ся діло сериозно и що за найменчу провину сварено у насъ на добре.

Клонюсь низенько Вашій добрій Пані, клонюсь и Иванові Івановичеві, котрий здаєть ся наспівъ уже у Відень, та намовляє

Васъ іхати у Венецию, (мині жаль, що наново вибираєтесь у дорогу, а то до теперъ уже досить досколила вона Вамъ) а Вамъ остаюсь щиро прихильнимъ, якъ досі.

Наталь.

III.

Львівъ 20|1 Сїчня 1869.

Високоповажний Добродію!*)

Одвітъ на листъ Вашъ до Микити я післявъ 17-го р. Січня у Відень до Подолинського съ поручіннямъ передати єго, куди слідъ Нинька одержавъ и Домонтара (вчера святе Письмо послане на руки Микити и друге, таки впростъ до мене до 19-го аркуша) и одвітую Вамъ на листъ III, 18. Сїчн. 1869. Відень.

1. Партицький одвітує.

2) Правда висилаєть ся по Вашій волї у Росию

а) Михайлу Білозерському и

б) Алексію Алекс. Гатцуку а тепер станемъ ії висилати и Ковалевському и Митрофану Никол. Александровичу.

---

*) На долї: Вп. Пантал Кулішу у Венецию.

3. Спасибі, що подали звістку, що вистачується ся новий накладъ Богдана Хмельницького, справлений. Перекладъ на німецьке робить Наумъ Шрамъ (Воробкевичъ) православний піпъ у Львові. – Я переписусь заразъ зъ Мих. Білозерськимъ и проситиму въ єго Богдана, а симъ часомъ зъупиню у роботі Наума. Радуюсь, що ґазета німецька у Відні виходитиме. Се діло великоі-превеликоі ваги Воно зверне на себе увагу усеі Европи. Наше питання українське, якъ и коли насъ вороги наші ділили, якъ насъ ковали, чого ми стоімо у европейскімъ гурті народівъ – се все не висвітлене ні передъ Словъянами, ні передъ иноземцями. Скоро одержу проєктъ видавання ii відъ Кошового, заразъ и подамъ єму мої думки объ усімъ ділі, а богато треба ту ще подумати; треба розкинути редакцийну сіть на усю Галичину – се наша задача; а Вамъ Добродію треба заступити цілу Україну зъ ii політикою. — Може и зъ відтамъ булибъ люде — коресподенти? та сповіщали бъ про щоденне порання ся московського ряду на нашихъ земляхъ.

4. Про дівочу школу я писавъ коротко а теперъ нагадавшись скажу таке:

Школу заводити ми не можемъ, себъ то школу прилюдну. Упередъ треба заложити приватний пансионъ для дівчатъ, и то у Львові, съ початкомъ 1870 року школьного, се

значить съ першимъ днемъ Вересня 1869 р. Пансіонъ такий спорудимо простимъ, легонькимъ способомъ. Постановимо комітетъ зъ 5-ти людий — сей комітетъ роздобуде одну жінку, чи дві, три — вона подасть прозьбу до правительства о призвоління до закладу пансіона, и братиме до себе попівскихъ дівчатокъ за харчъ и науку. У пансіоні учитимуть жінки робітъ жіночихъ а доходючі учителї всяке друге, читання, писання, исторіи...

Учителівъ такихъ треба буде 3, 4-охъ, а чи вони оплачуватимуть ся, чи дарма учитимуть, се вже розбере комітетъ. Про людей до комітету не журба намъ — та и жінка чесненька подиблеть ся, а правительство призволить. Пансіонъ такий самъ себе удержувати буде, на комітетові видатки треба хочъ 200 ґульденів. Може треба буде на перший рікъ дати сій жінці яку грошеву ґваранцию? Тільки на устроіння локалю будуть видатки— іхъ обчислити теперъ годі — се річъ комітетовихъ.

5. Журивъ ся я не мало симъ, що не додержавъ Вамъ даного слова у Кракові, та що Правда зъ ёромъ друкуєть ся; та зрадувало мене те багато, що Ви за се на мене не марикуєте.

6. Домонтара одержавъ я 2 разівъ ино зъ Відня. Зробіть ласку, присилайте чимъ скоріще дальше, бо се все пішло у 2-ге и 3-те

число, а 4-те друкувати станемо уже зъ Четверга себъ то зъ 23/4. Січня (лютого).

За Омеляна я завсіди готовъ одвічати; Вінъ тільки, що трохи лінивий, але и душа зъ єго чесна и розумна. Нехай въ Васъ не буде Добродію ні на крихточку журби, що будуєте на леду. У насъ передъ очима стоять заєдно слова Тараса: „Ми не лукавимо съ тобою“ — та хочемо колись и сказати собі: „у насъ не має ні зерна неправди за собою“.

7. Йова друкуватимемъ по Вашій волі замість белетристичніхъ статій. Ціну єго знаю я зъ Вашихъ слівъ у Кракові, котрі Ви и у III. листу ласкаво списали.

Святого письма вижидаємо.

Подаю листокъ окремий — на котрому стоітъ списано, що Ви коли наказали, а що ми довершили. Недбалими не будемо — се совістне слово відъ насъ.

8. Каталоґъ, присланихъ Вами намъ книжокъ зробить ся, коли ино редакция зовсім упорядкуєть ся.

9. Просвіта висилає на сихъ дняхъ одозву свою до народу руського. Висилка одозви богато стоятиме. Грошей на стільки нема. Наколи позволите, то я пожичу ій 30 ґульденівъ зъ редакцийнихъ грошей. Коли бъ можна подарити ій той грішъ — воно було бъ лучче. Сповістітъ Добродію за се ласкаво.

Симъ кінчу письмо — клонюсь низенько

Вашій добрій Пані и Ивану Ивановичу — здоровлю Іхъ и Васъ добродію — та передъ всімъ жичу Вамъ, щобъ уже разъ избігли Ви відъ того лютого зимна, що Вамъ такої недуги надбало.

Щиро прихильний

Наталь.

IV.

Лист бракує.

V.

Зі Львова, 27-го Січня (8-го Лют.) 1869.

Високоповажний Добродію! [1])

1. Листъ мій другий (II) писавъ я до Васъ 17 (29) Січня, а був вінъ одвітомъ на листъ писаний до Микити; я єго послався на руки Кошового. Третій и четвертий листъ писані у Венецию; тудий и заслана Вамъ Правда.

2. Листу Вашого съ 14-го Січня я не одержавъ. Первий бувъ зъ 8-го, I до Микити зъ 17-го (я єго взявъ за другий до мене), III зъ 18-го, IV зъ 23-го. Поміжъ III а IV дістався письмо святе відъ 23—29 арк. и Домонтара кінець. Те на руки Микити дійшло такожъ.

---

[1]) На долї: Вп. Пант. Кулішу въ Флоренцию.

Кінець другоі голови. Домонтаря я не одержавъ и прсте телеграфую до Васъ заразъ у Флоренцию. Зъ манускрипту я не мігъ дошатритись, що чогось изъ II-гоі голови недостає. Друга голова скінчена на словахъ: Оцежъ одно діло кінчали, друге настигало. Третя голова є ціла.

Прошу, будьте ласкаві Добродію, повторіть Ваші жадоби зъ II-го листу у особному листу, бо не все мині зрозуміле, чого Ви домагаєтесь. Гатцукові напишемо, що Вамъ съ коробки треба вишлемо, однакъ книжокъ українськихъ у насъ не багато — тому и не тямимо, що Вамъ зъ іхъ вислати — який примірникъ Основи передати въ Січъ, коли у насъ ино єденъ єсть, що Ви на руки Сушкевича прислали?

Ви пишите Добродію що у II-му листу съ 14-го Січня Ви післали Домонтара одну частину III-оі голови. Мині здаєть ся, що се помилка, що певно се була друга частина II-гоі голови. Третю голову я усю маю.

3. Питавъ я въ Партицького, чому вінъ не виписавъ бібліи зъ Берлина, такъ вінъ нічого про такий наказъ не тямить. Коли писали Ви Добродію до єго про таке? може и той листъ недійшовъ.

Правди 5 пр. вишлемо заразъ у Флоренцию.

4. Йова печататимемо такъ якъ треба. Одбитокъ такожъ зроблю.

5. Чому Ви Добродію марикуєте на мене, що я Вамъ не одвітую з а р а з ъ на листъ, коли я таке роблю и робитиму. Знаю я що се значить у якійсь річи у непевності бути. У такімъ ділі, якъ наше, не думайте Добродію, що я недбалимъ буду. Не хочу я оскорбити своєі мизерноі честі передъ громадою.

6. Партицький ще Вамъ не одвітивъ, такъ я відъ сеі пори не хочу одвічати за єго. Не смію въ єго уже и питати, чому вінъ таке недобре діло робить. Ви жъ, Добродію, озивайтесь листами лишъ до мене.

7. Ще разъ сповіщаю Вамъ, що дійшли съ Вашихъ пересилокъ зъ Відня до мене:

а) Листъ I зъ 8-го Січня 1869.

б) Листъ I зъ 17-го Січня до Микити съ Письмомъ св. відъ 13—19 арк.

в) Листъ III зъ 18-го Січня зъ Домонтаремъ III голова.

г) Письмо св. відъ 19—23 арк.

д) Письмо св. відъ 23—29 арк.

Недостає Листу II зъ 14-го Січня и кінець II-гоі голови Домонтара відъ слівъ: „Оце жъ одно діло кінчали, друге настигало“.

Письма св. вистане на IV-те число. Прошу о дальшу присилку, хочъ би на V и VI ч. разомъ, бо друкъ иде дуже поволи у друкарні, черезъ що Правда опізняєть ся.

8. До кошового пишу по Вашій волі, щобъ поспитавъ ся за II листомъ на почті Віденській.

Клонюсь Вашій добрій Пани и Ив. Ивановичу низенько а Васъ Добродію здоровлю щиро

Прихильний

Наталь.

VI.

Зі Львова, 27/1. пополудні 1869.

Високоповажний Добродію! [1])

Добре часомъ и повільненькимъ бути а то я дістав рано Вашъ листъ IV — одвітивъ на єго, подавъ на почту, вислав телеґрамъ, що Вашого листу II вразъ съ Домонтаромъ не одержавъ — а пополудні наспівъ и Вашъ листъ II и Домонтаръ окреме, цілий Йовъ и свят. Письма від 30—35 аркуша и псалтира XX псальмівъ. Все гараздъ, все добре. Заразъ и телеґрафуватиму до Васъ — та простіть, що захлопотавъ Васъ та Вашу Паню Листи спочивали собі на почті здорово — а листоношъ відмовлявъ ся, що мого адресу незнавъ — брехавъ.

---

[1]) На долї: Вп. Пант. Кулішу въ Флоренцию.

Теперъ одвітую Вамъ — Добродію на листъ II.

1. Поправки прийдуть у 4-те число Правди.

2. До Гатцука писатиме Партицький. Торікъ вінъ не казавъ собі присилати Правди— на те не зважатимемъ, а стрібуємъ.

3. Чомъ Омелянъ не одписує? нехай самъ Вамъ скаже, коли писатиме до Васъ.

4. Изъ коробки вишлю те все, чого Ви у IV листу домагаєтесь.

5. Съ книжокъ українськихъ, що маємо, та що роздобудемъ вишлемо Вамъ такожъ. Хто займеть ся редакциєю Хрестоматіі. — Се діло думавъ би я теперъ ще годі роспочинати, не порозумівшись зъ нашою Радою школьною. Усяка книжка, зъ котроі маєть ся учити молодіжъ, мусить бути одобрена радою сею — або ліпше сказати, комиссиєю для уложення книжокъ школьнихъ. Лишіть мині трохи часу — то я и зайду до инспектора Черкавського и вивідаюсь у єго, чи не булабъ охота въ Раді школьній передати вистачанне такої хрестоматіі мині або кому другому. Тоді буде можна на певно взяти ся за се діло. У насъ робивъ надъ такою читанкою для вищихъ клясъ кацапствующий Торонський, катихитъ въ Дрогобичу, тільки що не потрапивъ вінъ сего діла.

Єго Читанку не одобрено — Читанки

проте треба, тільки якъ кажу нужно у передъ спитатись Ради школьноі, яка въ неі думка, щобъ ми на дармо не працювали. Погодіть Добродію съ Хрестоматіею!

Коли Січъ українськихъ книжокъ не маєе, то нехай би вона собі теперъ за який тамъ крайцаръ купила. Менчицъ би імъ прислявъ за гроші.

6. Одинъ примірникъ Основи годі намъ висилати у Відень до Січи, бо одинъ тільки въ насъ и єсть. Якъ Вамъ треба, зробіть ласку, напишіть Добродію, а stante pede вишлемо.

7. Спасибі! за датокъ для Січи!

8. Писавъ до мене кошовий за ґазету — обговоримо діло, то и звістимо Вамъ результатъ нашъ.

9. Наколи Псалтиръ розпочнемо печатати, (зглядомъ того переговорюсь завтра зъ Диметомъ), одержите кожду коректуре упершъ до пересмотру. — Квіткованихъ буквъ гражданськихъ у нашій друкарні не маєе, а коли уже на певно станемо печатати Псалтиръ то друкаръ запише собі іхъ зъ Праги.

10. Шобъ ми Климковича або Стебельского приняли у нашу громаду — хорони насъ Боже! Омелянъ якийсь часъ думавъ, що такъ треба буде здіяти — теперъ же и вінъ такъ нагадавъ ся.

11. Тому, що листъ пізно наспівъ, по-

правокъ, які Ви хотіли, не можъ уже eo ipso зробити.

12. Чи сповнити Вашу волю що до ставліня товстіщихъ буквъ на початку кожної Голови, не буде, здаєть ся, се гарно, що у першихъ 3 числахъ такихъ не було. — Надпись: Перва Мус. Книга Святе Письмо підвищимо.

Клонюсь низенько Вашій добрій Пані и Ивану Ивановичу — Вамъ же Добродію чоломъ відъ

щиро прихильного

Наталя.

VII.

Зі Львова 1. Лютого 1869.

Високоповажний Добродію![1])

1. Неладъ, що зайшовъ з нашими листами на почті, уже розмотаний, и я донісъ Вамъ объ нему у VI листі зъ 27 Січня. Здаєть ся що уже наспіли до Васъ оба моі письма (V. і VI) писані одного дня. Що одержавъ я відъ Васъ Добродію, те все извівъ я на кінци VI

---

[1]) На долї: Вп. Пант. Кулішу у Флоренцию.

листу, и вийшло, що нічого не пропало на почті, тому и не має причини перепиняти нашу кореспонденцию.

2. Що листъ Вашъ, писаний до Микити прийшовъ до моіхъ рукъ, се не диво — бо я въ небитності Микити усі листи писані до єго, яко до редактора Правди, одержую и теперъ. Листи Ваші жъ, писані до мене, доходять просто до мене. Не робіть проте съ того діла голосної историі, бо я маю уповномочніннє до отвореня листівъ писанихъ до Микити. Насихъ дняхъ, 29/1, подав ся я уже до поліциі щобъ було мині вільно одвічати за редакцию Правди — і черезъ те саме Микита більшъ листівъ уже не буде одержувати. Коробка зъ письмами була уже на почті и лишъ зъ великою бідою одібрали ми ії назадъ.

3. Сповіщаю Вамъ теперъ Добродію ось таке: У Чернівцяхъ завъязалось нове товариство підъ имямъ „Руска Бесѣда въ Чернівцяхъ“. Уже по титлі Ви спізнаєте, що у складъ сего товариства входять люде и „кацапствуючі“ и наші, тільки, що у виділі, який складаєть ся зъ 10-охъ членівъ, нашихъ єсть шістёхъ, а проте наша перевага. Слово et consortes думає собі, що тамъ є люде єму приклонні, и що поведуть діло такъ, щобъ за рікъ се товариство прозвалось уже рускимъ. Сего теперъ не буде — но чи пізнійше таке не сподіють ся, за се ми мусимо

дбати. Вчера бувъ ту у Львові Михалякъ Максимъ, адюнкт судовий зъ Чернівець — членъ виділовий „Бесѣды“ а окрімъ сего и нашъ виділовий съ товариства Просьвіти. Вінъ доручивъ мині уставъ чернівецького товариства до справи, росказавъ за усіхъ виділовцівъ своіхъ, що знавъ — взявъ я від єго слово, що вінъ дбатиме про нашу справу и на Буковині — однакъ зі всего вийшло, що треба нашихъ братівъ Буковинчиківъ запомагати нашими книжочками. — Про се моливъ мене Михалякъ въ имени всіхъ своіхъ шістёхъ одномисленихъ товаришівъ. Товариство буде мало грошій досить — однакъ намъ треба и даровувати імъ денещо.

Треба Вамъ знати Добродію, що Буковинчики наші, то ще не оборане поле; що засіємъ те и зійде. Що мігъ те передавъ я Максимові — але жъ сего всего мало — а редакційнихъ книжокъ ми рушати не можемъ — ті нехай обертають ся у рукахъ нашихъ Львовянівъ. Може Добродію скажете мині, куди би удатись за такими книжками, хочъ би і повістями Основяненка, Марка Вовчка, за Шевченкомъ, Досвітками, Стороженкомъ, Номисомъ и такимъ другимъ. Чи би вислали ми ті книжки відъ Украіни чи відъ редакціі Правди, те би пізніще обдумалось. На теперъ ще ми не виявляємо нікому, що у виділі „Бесѣди“ наша перевага и не кажемо навіть нічо до того, що

Слово держить ii за свою и що Narodowa ґазета охрестила сю »Бесѣду« филією »Святоюрскою«. Лучше по тихоньки порати діло. Стало на тімъ, що члени виділові тамошні будуть зі мною переписуватись и якъ вони самі казали, брати відъ мене инструкціи, якъ и що імъ діяти.

4. Діло зъ св. Письмомъ у насъ такъ стоіть.

Митрополитъ Литвиновичъ, теперъ слабий (здаєть ся пожие ме съ 6 місяцівъ, бо має водну пухлину зъ доброго ідженя) обіцявъ, скоро йно подужає, обізватись до всего священьства, щобъ те не важилось предплачувати на єго. Отсе якъ разъ такъ втявъ?

Намъ таке анатемізованнє письма байдужне, а попи, що схочуть єго пренумерувати, запренумерують на имъя жінокъ своіхъ.

5. Якъ Поляки на те все дивлять ся, то нехай Вамъ послужить стаття зъ „Новинъ“, котру Вамъ, Добродію, посилаю. — Редакторомъ сеі ґазети є Украінець Свенціцкий — котрий и писавъ давнійше у нашу „Ниву“ яко Павло Свій, учить вінъ Поляківъ, якъ вони на насъ дивити ся мають.

6. Одозва до народу руського відъ Просвіти уже вистачена майже, ниньки останні збори виділові зглядом неі.

7. До Кошового лисавъ я 27/1 — ниньки одібравъ листъ відъ єго. Я хочу, щобъ реда-

ґовано ґазету у Відні, разъ або два рази на місяць, брошурою, на німецькому язиці. — Вінъ знову думавъ, що краще булоби видати на теперъ брошуру одну німецьку, въ котрій би змалювали ми ситуацию 15-мил. народу нашого — а віттакъ щобъ видавати два рази на місяць ґазету руську у Львові. Я тому противенъ, бо коли станемъ ми наші львівські сили роздроблювати, тоді і Правди не стане. Такъ мало людей заходить ся у насъ коло літератури. Въ друге мусіли би ми політичню ґазету редаґувати фонетикою — а ту ще добре тямлять люде небіжочку: »Русь«, котра редаґувалась підъ ляцькимъ впливомъ. Слово покрикло би заразъ що се все за ляцькі гроші робить ся, и ми орґаномъ нашимъ не зробилибъ нічого, хочъ би вінъ и виходивъ. У кінець наша громада не удержить єго, коли німецькі брошури кождий читатиме и не скаже що се за ляцькі гроши. — »Нехай німець навчає! говоривъ Тарасъ, а у насъ такъ й треба.

За складъ редакциі я говоривъ уже у листі до Кошового. Здаєть ся подавъ вінъ Вамъ, Добродію, буджетъ на ту ґазету. Я відпишу Кошовому таке саме, що и ту пишу и що писавъ я єму уже 27 Січня.

Редакция мусить бути у Відні и складатись съ трехъ оплаченихъ людей, щобъ сі про ніщо другого не дбали а лишъ про ґазету.

По всімъ усюдамъ же Галичини и Украіни мусять бути сталі кореспонденти. Коли будемъ мали щось певного за ґазету, тоді и зложить ся скоренько комітетъ у Львові котрий одозветь ся тихцемъ до розумніщихъ людей у Галичині, щобъ ті зъобовязались писати у ії кореспонденціі. Найтрудніще буде намъ роздобути чоловіка независлого на редактора, хибай що котрий зъ Січовихъ покине свою роботу університетську на якийсь часъ и прийметь ся за редаґованя.

8. Вразъ зъ листомъ одержавъ я письма св. відъ 37—51 аркуша. Велике спасибі!

Панії Вашій добрій и Івану Івановичу низенький поклінъ, Вамъ же Добродію здоровля доброго — сего жичить Вамъ

щиро прихильний

Наталь.

VIII.

Зі Львова 2-го Лютого 1869.

Високоповажний Добродію!

Ледве запечатавъ я мій VII-мий листъ до Васъ, а вже и наспівъ другий — писаний оловцемъ безъ числа—вразъ зъ кінцемъ другоі голови Домонтара.

У сему листі докорюєте Ви, Добродію,

мені не трохи, що я не порядний, що мені треба було знати, що листь II на почті до мене є. — Якъ изъ симъ листомъ сталось, я Вамъ уже сповістивъ въ моімъ VI листі зъ 27 Січня.—Ви заєдно мене подозріваєте. Чимъ дав я повідъ до сёго? — хибай тимъ, що не пропустивъ ні одного Вашого питання, безъ одповіди? що пишу stante pede на кождий Вашъ листь? Кличете мене родичомъ Партицького — тажъ я Вамъ уже и сказавъ, що я за Партицького дальшъ відвічати не хочу; — або чимъ заслужили ми всі на те, що стались увъ очахъ Вашихъ німецько-ляцько-русинською ордою? Кажете, що поміжъ Чехами подиблете людей, що Вамъ не гайно відписувати будуть на Ваші листи, — а колижъ я Вамъ неодписавъ заразъ. Зробіть лишь ласку, переглянъте дати своіхъ листівъ. — Кождий листъ зъ Флоренциі до Львова йде майже 5 днівъ. — Вашъ листъ зъ 29 Січня прийшовъ до мене 2-го Лютого. Коли немає у Васъ ніякого довірря до мене, то покиньте мене, бо діло не успіє. Я уже казавъ Вамъ, Добродію; що стану тоді простимъ робітникомъ на нашій непооранній ниві. Отъ коли треба сказати, то скажу, що теперъ окрім мене ніхто біля „Правди“ не робить, а є въ мене щоденно и 4 години школи, и справляю я на тиждень 50—80 школярськихъ задачъ німецькихъ — такъ що колибъ навітъ хотівъ дещо для себе на исто-

ричнімъ полі зробити нема часу, тай годі! За такою працею, гірко мені приходить слухати докори — а то до того изъ Вашого листу видка сильна злість на мене. Хочъ Ви сварите на Галичанівъ, то таки не можу я се до іхъ відносити, бо вони Вашого листу читати не будуть. Усі Ваші докори звернені проти мене, и я инакъ не можу розібрати Вашої неохоти до мене, якъ що листи моі Васъ недоходять. Скажіть передъ мною те, що Вамъ лежить на серцю, а тоді и Вамъ и мені легче стане.

Клонюсь Вашій добрій Панії и Ивану Ив. Вамъ же чоломъ відъ прихильного

Наталя.

IX.

Зі Львова 3. Лютого 1869.

Високоповажний Добродію![1]) -

1. Зажурився ся я дуже присланнимъ мині аркушомъ св. Письма. Похибокъ багато — перепечатати треба — и я вже що сила натріщавъ коректорівъ, котримъ платить ся відъ аркуша 60 кр. а вони так лихо кореґу-

---

[2]) В долї.: Вп. Пант. Куліш у Фльоренцию.

ють. У мене такъ мало часу, що я до сіхъ поръ не мігъ докладно заглядати у письмо сьвяте; тепер бачу, що хочъ по ночамъ а таки треба мині самому за коректуру приниматись. Мушу я, любий Добродію сказати Вамъ сю гірку правду, що окрімъ мене ніхто для „Правди“ нїчого не робить; у насъ ледачі люде чи дурні — я не розберу вже сего. Я пишу на усі боки, щобъ присилали праці до Правди — а знаєте, що присилають ті люде? Отъ поезиі, та такі дурненькі, що іхъ и годі читати. Теперъ ще виробивъ я собі вступъ до »бернадинського архиву«, ниньки бувъ я тамъ перший разъ, та ажъ сум бере мене, що не маєвъ мене часу посидіти тамъ денно хочъ дві годинки.

Партицький заходить ся біля свого испиту та школи, та нічо праві за Правду не хоче знати. Ледве що вимусивъ я на єму, що давъ розправу про семейні имена, та ще другу дасть про правопись загально. Більшъ ніхто не прикладує ні пальця до нашого письма. Замість Головою є я у Просьвіті „возьнимъ“ що спрошує панівъ виділовихъ на засідання. Виправити вечіръ за Шевченка — хто маєусім занятись? Я тай я.

Гірко мині приходить таке казати, бо боюсь моєю правдою знеохотити другихъ людей до праці, але бачу, що Ви, Добродію, хочъ бували у насъ, добре вирозуміли, якъ у насъ водить ся.

Пишу сей листъ на скорості — бо отъ, отъ, третя година, треба у школу а відтакъ зложити компіляцию про кургани и Вісті а вечеромъ наспіє коректура зъ 5 числа Правди.

2. Ниньки одержавъ я листъ відъ кошового. Вінъ настигає коньче на те, щобъ видавати ґазету руську у Львові а два разівъ до року брошуру нїмецьку у Відні. Ґазета у Львові має виходити 2 р. до місяця, брошуровано. Се все дуже добре, тільки у насъ такъ мало людей, свідомихъ такихъ річей — політичніхъ — що я не знаю, кому віддати се діло. Кошовий каже, що у іхъ въ Відні нема людей до того, а я знову скажу, що у нас крімъ Климковича — malum necessarium — не має такожъ; що жъ діяти, Добродію? Скажіте. Не маємо фірми для редакції — Климковичъ видавав Мету — робивъ при „Слові“ а відтакъ при дурненькій собі „Зорі“[3]). Вінъ теперъ у Львові — я изъ нимъ бачивъ ся, та заховавъ ся идъ єму остигло, якъ Ви сего бажали и якъ я самъ знавъ.

Вінъ одинъ повівъ би діло те добре, бо щобъ лучче хто повівъ — не має нікого. Завислий чоловікъ не може ставати въ опозиції до ряду — а хтожъ зъ нашихъ не є на ря-

---

[3]) „Славянская Заря“.

довому хлібі. Я и борюсь съ собою — чи не покинути мині для добра загалу моє становище — статись свобіднимъ чоловікомъ и взяти обі редакціі въ своі руки, не мішаючи собі сеі праці чим другимъ — та щожъ? Коли въ мене жінка и дитина. Дописувати буду — але имени свого дати на ґазету полїтичню мені годі!

Журить мене дуже и се, що Ви, Добродію, сгадуєте лишъ за телєґраму, що одержали а симъ часомъ я писавъ до Васъ по телєґрамі:

1) V л. 27/1 ст. ст.
2) VI л. 27/1 „
а VII л. 1/2
VIII л. 2/2
а IX ниньки 3/2 — усі у Фльоренцию. У Венецию писавъ передъ тимъ
III л. 20/1 и IV 21/1 ст. ст.

Чи дійшли вони до Васъ, бо Ви дорікаєте мині, що я Вамъ не звіщаю докладно за все, а я тамъ на все Вамъ одвічавъ, а все у мене другий разъ записано.

Клонюсь низенько Всімъ

щиро прихильний

Наталь.

X.

Зі Львова 8-го Лютого 1869.

Високоповажний Добродію!

Вашъ VII и VIII-ий листъ відобравъ я нині и заразъ одвічаю на все.

1. Четвертий мій листъ до Васъ, писаний 21 Сїчня я ніславъ у Венецию, куди и III тий (29-го Сїчня) пішовъ. У ємy сповіщавъ я, що писатиму до Кошового зглядомъ ґазети; 2) що обходитимемъ роковини Тараса 9-го лат. Марця, та щобъ Ви, Добродію, були ласкаві освятити той декляматорсько-музичній вечеръ відъ себе стишкомъ, котрий би роздали ми гостямъ нашимъ; 3) що писавъ я до Федьковича и питавъ въ єго, чи би вінъ не хотівъ зъ Вами переписуватись, щобъ ободривъ ся духомъ; и 4) що Микита за Вашъ листъ зъ 17 Сїчня нічо знати не буде.

2. Богдана Хмельницького сподіюсь изъ кождимъ днемъ зъ Варшави, а тоді и переложимо єго на німецьку мову.

3. Ви згодились, Добродію, на мій проєктъ що до школи дівочої — а коли запомога на ії буде, то я роспочну діло; — Роспочавши, звіщу Вамъ за усе зъ доконалимъ описаннемъ тихъ людей, котрихъ поставимо яко комітетовихъ. Чи довга функция симъ людямъ буде? Я думаю що такъ довго, доки вони діло не довершать. Коли буде жінка и

пансионъ, тоді вебереть ся съ поміжъ нихъ одинъ, двохъ и сі будуть лишень доглядали, щобъ у пансіоні діялось такъ якъ треба, щобъ дівчата просьвіщались на свому ріднёму полі.

4. Ви, Добродію кажете, щобъ пішлисьте за кацапською правописью, наколибъ вони изъ свого гурту вистачали щось путнёго — такъ я Вамъ скажу до сёго епізодъ такий, що на сихъ дняхъ бувъ Ант. Петрушевичъ, крилошанинъ Юрський, передъ галицькимъ світомъ учений чоловікъ, а въ моіхъ очахъ „библіотафъ“, до друкара Ставропигийського, и своєю повагою хотівъ ёго на те наклонити, щобъ сей не печатавъ у Ставропигийській друкарні Правду а именно Сьвяте Письмо. Передъ друкаремъ наплівъ вінъ, що Єзуитъ відай „Бровнъ“ звістивъ за видаваннє письма св. до Нунциятури Віденськоі, що Нунций за-для его обізвавъ ся до Литвиновича Митрополита, и що сей прислався его сюди за-для тоі справи. — Друкаръ одвітивъ ему на таке curiosum, що вінъ зложивъ зъ редакциєю Правди контрактъ, и що не може перестати друкувати Правди, хибай що схоче хто заплатити ту цілу кару, котру би въ суді визначено за зломаннє контракту. На таке dictum acerbum, не одвітивъ Петрушевичъ нічого и пішовъ собі здаєтъ ся вольнимъ ходомъ до Юра. Не зондовавъ я ще до сіхъ поръ (бо не

було ще часу зъ людми бачитись), відъ кого така махінація проти св. Письма иде. Мині здаєть ся, що Редакція Слова вразъ съ тимъ Петрушевичемъ ii на свою руку роспочала, и що вони по тимъ dictum уже вспокоятъ ся. Наколи бъ не вспокоілись а митрополитъ, підбурений іми схотівъ на Ставропіґию кинути анатему, тобъ нічого більшъ не сталось, якъ щобъ вийшла гарна историйка, котру поруша ли би ми и у Галичині добре и у німецькій прессі. — Розумієть ся, що и нашій публіці отворилибъ ся черезъ те трохи очи, а наші сконсолідувалибъ ся краще, якъ досі суть сконсолідовані. Се все вода на нашъ млинъ, ми ростемо черезъ те у повазі передъ світомъ.

Тимъ фактомъ, сподійсь, пересвідчите ся, Добродію, що намъ відъ нашихъ супостатівъ нічого доброго не сподіватись, и що теперішня хвиля рішуча и вельми важка для насъ. Ми и роспочали сильну аґитацию проміжъ молодіжжю у Львові. Кождий зъ академиківъ-громадянъ має відъ тижня 4, 5, або и 6-охъ хлопцівъ зъ ґимназиумъ на науці у себе. Учать вони даромъ — хлопці люблять іхъ, а черезъ те саме и дадуть ся виховати такъ, якъ намъ треба. Громада академічна виховує собі контінґентъ на будуче. Ся сама громада и вистачає вечіръ за Шевченка, ся сама громада и буде заєдно ставляти интерпеляциі до

виділу Просвіти, щобъ ся не уступала ні на шагъ тамтій кацапській стороні (хочу казати неробила уступокъ що до правописі, якъ се хотять деякі виділовці — думаючи, що сімъ придбають собі більшъ членівъ до Просвіти).

Доповімъ Вамъ ще и те, Добродію, що навіть ажъ Dziennik Poznański виступивъ проти св. Письма и каже собі на здоровля, що mizerna gazeta (sic) Правда видає na jakimś języku ukraińskim święte Pismo. — Якъ то добре люде про насъ дбають.

5. Спасибі! за прислані 30 р. для Просвіти, тілько я не можу іхъ дати відъ Павла Ратая зъ Украіни, а мушу відъ кого небудь другого. У насъ у виділі дають ся чути деякі, що ми маємъ бути лишъ махиною Украіни. — Люде сі хотять бути самостійними. Говори собі небоже, думаю я, а ти одинъ зъ другимъ доки я головою, не смієшъ нікому другому служити, якъ тільки Украіні, а самостійнимъ не будешъ, бо въ тебе дуже короткий розумъ. Ниньки знову збираєть ся Виділъ.

6. Звідаюсь у Димета за Основу — коли буде въ єго вишлю у Січъ.

7. За Партицького не скажу ще у сему листі нічо рішучого — а стрібую всяко изъ нимъ. Може вінъ и напише справозданнє зъ усіхъ своіхъ ділъ.

8. Листъ Вашъ II-гий дійшовъ прямо съ почти до мене — проте и нероспечатувавъ

єго ніхто. Не дійшовъ вінъ лишъ проте въ своімъ часі, що листоноша не знавъ моєі новоі адресси. Почванюсь при тімъ, що ні у Правді (5 ч.) ні св. Письмі не подиблете, Добродію, ні одноі правописноі похибки. Знаємо ми, чимъ Ви для насъ Галичанъ єсте, та тому не хочемо Васъ нічимъ оскорбити. Радуємось зъ Вашоі прихильності до нас и тяжко булобъ намъ учути одъ Васъ те терпке слово, що Ви цураєтесь нами. Не оскорблюйтесь ніколи, хочъ би ми и у де чому согрішимо; ми учимось доперва, якъ треба діло вести, хочъ би и не таке, яке Ви намъ теперъ поручили. Що ми не скорі въ діланню — то вина не наша, а мерзька consvetudo. Відвикнемъ, то и другі станемъ. Ще до того у насъ богато людей, а мало чоловіківъ, мало секретнихъ мужівъ. Причина сему єсть молодість нашоі громади, а молодість усе цокотлива. Молодий любить де що знати, але любить самъ и почванитись передъ товаришемъ, а сей передъ другимъ и третімъ. Тимъ то мені тяжко приходить знаходити людей до якого небудь діла, а черезъ те знову діло опиняєть ся. Молодість и сей гріхъ має, що радабъ у тій самій хвилі, у котрій зачне діло робити, бачити и успіхъ того діла, а ту треба часомъ доглядатись єго по двохъ, трехъ літахъ. Тимъ вона и не горяча до чину а більшъ до слівъ.

9. Данило Танячкевичъ, про котрого Ви, Добродію, згадуєте, такий самъ чоловікъ якъ и та молодіжъ. Горячий, хочъ не цокотуха зъ ёго. При тімъ є вінъ optimist, а у насъ такимъ не треба бути.

Сидить вінъ теперъ, оженений на селі, та попує. Я переписуюсь часомъ изъ нимъ. Щира зъ єго душа, прихильна нашій справі, тільки більшъ вінъ фантазує, якъ робить. Зъ єго листу не вичитаєте Добродію ніколи нічого позитивного. Пише вінъ заєдно про „добро Украіни“, а ще ніколи не давъ вінъ дефініциі того »добра«. Теперъ робить вінъ надъ казаннями.

10. Ви, Добродію, хочете мати тверду козачню зъ нашихъ людей. Добре — то я вже на себе возьму се діло, що Ви передали Омелянові, се значить: щобъ дати докладний списъ нашихъ громадянъ. Якъ вінъ випаде — не знаю.

11. Коли треба Вамъ коробки, то прошу напишіть откровенно.

12. Не вирозумівъ я, що Ви задумали съ Хрестоматією. Я гадавъ що се діло має бути для шкілъ, тому я... писавъ до Васъ, що треба зглядомъ неі переговоритись съ Черкавськимъ. Теперъ же скажу таке. Книжки укр., що я мавъ, та які суть въ редакциі, вишлю до Васъ. Моі давъ я теперъ переплести, бо дуже були подрані. Тішусь тою гад-

J1882

кою хрестомацийною, бо вже давно треба намъ було нашу публіку наситити такимъ здоровимъ хлібомъ. Про Менчица діло залагоджу, якъ треба; такъ само сповню Вашу волю взглядомъ Псалтира.

13. У 5 ч. Библиі суть вже начальні великі букви. Инчихъ, якъ ті, не було.

Одвічаю на VIII листъ.

13. До Италіі Правда уже вислана, нинъки. Для Васъ вислано 4-те ч. и у Венецию и у Флоренцию, 5-те вислано у Флоренцию а вишлемо ще у Венецию.

Александровичу Правда висилаєтъ ся відъ 1. ч. Теперъ вишлемо и Диньковскому. Чому першому торікъ не висилалась, не знає ніхто сказати.

Радіючись, що Ви, Добродію — якъ пишете, уже цілкомъ одужали — здоровлю Васъ щиро вразъ съ Вашою доброю Панію и Иваном Ивановичемъ а незабувайте та негнівіть ся ніколи на прихильного до Васъ

Наталя.

Смію ще спитати, коли намъ сподіватись „баёкъ“ відъ Г. Барвінокъ. У насъ у Просьвіті є добрий маляръ Устияновичъ; вінъ почертувавъ бъ охотно образочки до усіхъ баёкъ, тільки треба бъ єму передати іхъ на моі руки до читання.

XI.

Зі Львова, 17-го Лютого ст. ст. 1869.

Висоповажний Добродію![1])

Пана Димета немаає дома — виіхавъ у Київъ — казано мині, що верне черезъ два три дни — я дожидавъ, вінъ не вертає и не вернеть ся ще заразъ, то и годі опинятись мині довше зъ відписомъ на Вашъ ласкавий листъ зъ 10 Лютого.

Зъ ёго видко що Ви ще мого X листу не одержали а прохавъ я тамъ въ Васъ, Добродію, щобъ зволили осьвятити наші 8-мі роковини Тараса віршомъ.

1. У коробці находить ся:

1) Рукописи С. Петерб. Публ. Библиотеки.

2) Stanisława Lubińskiego listy królewskie, do różnych 1660.

3) Черновыя стихотворенія и поемы.

4) Печатныя главы исторіи козаковъ 1637—1638.

5) Украінскія незабудки (Краткая характер. дворянъ Квачей).

6) Tygodnik illustrowany.

7) Смѣхотворство.

8) Biblioteka polska.

9) Выписы изъ рукописей библ. Красинских.

10) Работа въ Піддубнѣ 1863—4.

---

[1]) На долї: Вп. П. Кулішу у Венецию.

11) Руіна I. II.
12) Изъ библіотеки Красинскихъ.
13) Изъ глав. Архива въ Варшавѣ.
14) Tagebuch des Erich Lassota.
15) Кіевскія повѣсти.
16) Смѣсь.
17) Записки матери Гоголя.
18) Полемика.
19) Братья.
20) Bernard Pretwicz.
21) Lucii Ferracis Prompta Bibliotheka.
22) Исторія отступленія Укр. отъ Польщи.
23) Матеріялъ для будущого историка.
24) Выписки изъ библіот. Крас.
25) XIV вікъ.
26) Украінскія незабудки.
27) Остатокъ истор. романа etc.

Не знаю, чи вгадавъ я, а посилаю Вамъ, Добродію, два останні манускрипти. Якъ не сі, то прошу мині ино написати а вишлю негаючись.

Панъ Диметъ буде у Варшаві — я туди и подамъ єму листъ до книгара у Москві и проєктъ листу. Посилаю усе на руки Івана Бітшана.

2) На Святе Письмо уже виготовляєть ся у св. Юрі анахтема.

3. Німецькі ґазети (Freie Presse) наробили великого крику про насъ. Якийсь Delamare одізвав ся за насъ до французького сенату,

що ми не одно зъ московськимъ народомъ, що ми забутий 15-вий народъ. Пресса німецька и покрикнула, що коли такъ, то чому не одзиваютъ ся Галицькі Русини и не заявляютъ себе передъ світомъ. Зъ сёго виходитъ и потреба чимъ скорше взятись за видаванне ґазети німецькоі у Відни.

Кошовий може ще не знає, що Ви Добродію пристали на мій проєктъ. Вінъ въ листахъ до мене жалитъ ся, що не буде кому видавати таку ґазету у Відни; я и самъ не знаю, якъ би зарадити сему лиху, бо и не знаю, які гроши хочете Ви обернути на се діло. Я подав кошовому и буджетъ на таку ґазету, но домірковуюсь, що вінъ єще за се Вамъ не сповістивъ, бо настигає вінъ на се, щобъ видавати ґазету руську у Львові.

4. Йова стали ми друкувати — а передрукъ зробимо у 500 примірникахъ. Одна часть, сподіюсь, заразъ розійдетъ ся, а другу обернемо на премию для предплатників на будучий рікъ.

5) Учера (16-го Лютого) мали ми першу пробу на вечіръ роковинъ Тараса. Хлопцівъ-співаківъ буде до 30-цять. Сподіюсь гарно пом(я)немо Незабутого.

6) Редакцию Правди взявъ я уже на свої руки и видавъ 6-те число у $1^1/_2$ аркуша. Грошей у насъ вже небогато. Небавомъ вишлю Вамъ Добродію окремий рахунокъ зъ всего, та

и перший Марець настигає яко речинець запомоги для Правди.

7. Зъ Пансіономъ ще не зачате діло, бо Сушкевича не має у Львові. Ми нагадались, щобъ не закладати новий пансіонъ, а переняти який небудь старий, котрого фірму уже люде знають, на свої руки. Такий пансіонъ мають ту дівчата Engelsberger, німкені; у ёму єсть богато русинокъ, ми зробимъ угоду зъ дівчатами, ввійдемо у складъ учителівъ закладу и зъ новимъ шкільнимъ рокомъ оголосимо єго яко руський. Не певне се ще діло, але думка въ насъ така. Коли Сушкевичъ ино наспіє у Львівъ, почнемо діло.

8. Академики наші учать хлопцівъ зъ ґимназіівъ даромъ; теперъ ще завъяжемъ товариство співаківъ: буде можъ навчити молодь всякого добра. Окрімъ сёго ввійде громада академиківъ у Львові въ тісну звязь зъ громадами школярскими по другимъ містамъ. До сеі пори переписувались вправді зъ поодинокими громадами, тілько не ишло те въ порядку, а більшъ своєвольно. Дідицький хоче такожъ завъязати товариство для ґимназіястівъ, тільки трохи за пізьно забераєть ся вінъ до діла. Я думаю робити у літі екскурзиі съ хлопцями по сусіднимъ селамъ. Ми будемъ співали, забавлялись! то и не знаю, чи приборкає кого Дідицький до себе. У кінець сказавши, вінъ мало собі витривалий у

такихъ речахъ, а набивъ собі голову високою політикою Каткова. Ту ще разъ згану, що часъ и пора намъ теперъ по всіхъ місцяхъ взятись за діло. Коли Україна хоче собі роздобути голосне имъя у сьвіті, то до сего теперъ найлуччий часъ, та при сімъ нехай и не жалують украінці гроша.

Наколи стане уже виходити ґазета німецька у Відні, то треба ії добре піддержувати, щобъ редактори не хлопоталисъ насущнимъ хлібомъ, а дбали лишень о саме письмо.

Розійшлась уже у насъ поголоска, що правительство дасть річню субвенцию 11.000 редакціі новоі часописі руськоі, на німецькому язиці, и що редакторами сего письма стануть Дри Оґоновський проф. літер. на Львівскімъ університеті и Дръ Шаранєвичъ проф. ґимн. Воно буде здаєть ся лишъ поголоскою, але добре що и такі поголоски ходять. Видко хоче правительство учути, чого ми домагати мемъ ся, хочъ, чи воно намъ добра захоче, те ще на двоє баба ворожила. Гріхомъ булоби, наколи бъ ми теперъ не виступили сміло передъ світомъ та не сказали, що насъ болить, хочъ зъ другоі сторони я не думаю, щобъ ми по приміру Ляхівъ відкликувались передъ трибуналъ Западу, а краще намъ жалитись передъ народами Словъянскими. Стоялобъ и Делямурові оповістити, та сказати

єму впростъ, що ми не віримо въ симпатіі ні німецькі ні французькі до насъ. Нехай дбають сі народи про свій гараздъ, а ми духомъ, не збруєю аля-ляцькою побиватимемъ нашихъ ворогівъ. Намъ треба, думаю, оглядатись и на Словъянъ, яку вони політику ведуть. Москву можемъ шарпати, але ино фактами не теорями, а Австрию мусимо все такъ похвалювати, якъ похвалюють тітки дітвору малу: гласкають мабудь, а при тімъ кусають.

Поки що клонюсь низенько Вашій добрій пані та Ивану Ивановичу а Васъ, Добродію, здоровлю сердечно.

Щиро прихильний

Наталь.

XII.

Зі Львова 20-го Січня 1869 (ст. ст.).

Високоповажаний Добродію!

Опізнивъ ся я трохи зъ відписомъ на Вашъ Х-тий листъ, а найгіршъ черезъ Партицького, бо придумувавъ я, які би в єго Ваші листи одібрати. Заздалегідь зробивъ я такъ, що вінъ поскладавъ окремо бодай Ваші листи, а я и старатимусь підъ якою небудь покривкою іхъ відъ него видобути. Лишіть се, Добродію, вже мені, а я іхъ и роздобуду.

2. Спасибі! за „Три брати“. Віршъ сей будуть деклямувати на вечорі, та коли грошей стане то и видрукуєть ся вразъ зъ другимъ, що прислявъ молодий Шашкевичъ.

3. Коли Добродію я писавъ до Васъ, щобъ наділити комітетъ 200 р., то не думавъ я, щобъ оддати симъ 5-томъ людямъ сі гроші за іхъ працю, а щобъ они мали грішъ якийсь на заложіннє пансіону — отъ: щобъ дати сій жінці на дорогу, коли вона не Львовъянка, на винайняти хату — спорядити усе, якъ пристоіть и т. др. Не думайте, Добродію, що ми Галичани хочемо зъ Васъ Украінцівъ жити. Може хто и зъ Украінцівъ бачивъ, якъ Галичанинъ живе та чимъ вінъ щоденно обходить ся? У насъ немає людей розгардіяшнихъ, щобъ збиткували; у насъ більшъ бідованнія, якъ гаразду — а въ громаді нашій соромивъ би ся всякий брати грішъ за яку небудь працю. Досить ёму буде, коли добру славу мати ме въ другихъ, коли скажуть про ёго, що вінъ дбає про нашу справу. Я згадувавъ Вамъ Добродію, що академики взялись даромъ учити молодіжъ — кожний зъ іхъ має по 4, 5-ох хлопців — одинъ учить латину — другий математику — а те все най буде Вамъ, Добродію, доказомъ, що Галичане, які вони и суть, не коньче кажуть собі за усе платити.

Буджету, Добродію, я такожъ Вамъ не можу ще подати, бо ще не рішивъ ся я, чи

основати цілкомъ новий пансіонъ, чи взяти який старий и перелицювати ёго на руський. Пансіонъ такий можемо отворити ажъ 1-го Октобра с. р., тому ниньки уже братись за се діло не коньче потрібно. Те ще скажу Вамъ Добродію, що съ початку ціле се діло не було мені такъ ясне, якъ теперъ і я думавъ собі що буде більше заходу, а симъ часомъ одинъ чоловікъ може роспочати цілу сю річъ. Говоривъ я зъ Сушкевичомъ объ ній, та щожъ коли не бачивъ я въ ёго бесіді ніякої прихильності до всёго того. Суть у насъ люде ще недоспілі; якъ би настановити іхъ уже директорами у такому пансіону, тобъ вони и тішились симъ титуломъ, а доборотися до такого титулу, въ іхъ не богато охоти. Суть у насъ въ громаді молодші щиріщі люде; я іхъ доперва пізнаю; теперъ споруджують ті самі роковини Тараса, то и буду мігъ пересьвідчитись, чи люблять вони горячо ходити коло діла.

У Львові маємо два пансіони, котрі хочъ по части заявляли себе руськими: Одинъ Пані Шіреръ, другий Панни Himmelsberger. — Я думаю з одного и другою ввійти у пересправи. Погодіть ми лишень Добродію, бо Богъ ми, мало у мене часу, та до такихъ пересправъ треба добре приготовитись. Черезъ два тижні я Вамъ здамъ справу съ тихъ пересправъ — а тоді и поміркуємо, чи новий треба буде закладати, чи старий переиначити.

3. За 30 ґульд. подаренихъ Вами товариству Просвіта, я сповістивъ у виділі — однакъ ні підъ якимъ именем, а просто зъ Украіни. Радні не були цікаві дальше роспитувати, та звеліли мині лишень подякувати гарно щирому давцеві. Ту мушу передъ Вами Добродію, пожалуватись, що у нашому виділі Просвіти люде до нічого. Чи чувавъ хто, щобъ доперва теперъ висилати одозву до народа руського — пора була передъ місяцемъ. До того ні одинъ виділовець не маѣ передъ очима готового пляну, щобъ ёму діяти для Просвіти. Якъ би хто доставивъ всёго — о тодібъ вони и критикували усе и відкинули навіть дещо. Правда и я понявъ доперва вагу нашоі праці відъ тоді, відъ коли Ви Добродію стали до мене одзиватись ласкаво листами, но я думаю, що и імъ би уже пора отямитись такъ якъ мині, бо и клеплю імъ щоденно — не науку — а таки щиру пораду на ухо. Якъ би Ви Добродію добре могли придивитись всему, що у насъ дієть ся, Ви можебъ насъ и покинули, якъ той Богъ свій народъ. У насъ вважають люде більшъ на форму, люблять одинъ другому досаджувати — демонструвати, а позитивного діла — дасть Богъ! Не знаю, чи тому, що ниньки у насъ плюгаво на дворі, чи чого другого, а я упавъ на дусі дуже; ажъ вечоромъ, коли заспіваю зъ хлопцями пісень нашихъ на роковини Та-

раса, мині на певно полегшіє на серцю, та оживлюсь. У насъ дуже буденне життя! Ми ино страхаємось, не знати чого; дивимось, чи не сьміють ся въ насъ наші вороги и таке друге. Може по рокові у насъ инакше стане, а закимъ се буде, треба щоденно злитись, та сварити на усіхъ. Загадали ми видавати популярні книжочки для народу! а думаєте, Добродію чи подумавъ до сёго часу котрий, щобъ ёму яло ся зробити у тімъ згляді? Куди! Чоловіка бъ намъ треба, не свого, а чужого — щобъ взявъ насъ въ залізні руки и лишень правивъ нами. Однимъ словомъ, ми молоді ще, та не має у насъ ще своіхъ певнихъ становищъ. Ту добиваємось хліба свого, а ту хотіло бъ ся намъ и про народъ дбати и слави роздобувати. Одно въ другимъ не сходить ся, одно мішає друге. Я, Добродію, оптимистъ, та недоглянувъ я до сёго часу те все зло, що у насъ почіплялось до людей, якъ реп'яхъ до кожуха. Коли Ви хочете, щобъ я Вамъ усе наше лихо малювавъ доразно, то я кождий мій листъ наповню такимъ жалёмъ, якимъ по невслі отсей наповняю. До того наші люде дуже уразливі — скажешъ слово терпке, такъ дивись, щобъ и не закинувъ вінъ тобі сокиру у воду. Ви скажете, Добродію, щобъ такого чоловічка зовсімъ поцуратись! а кілько жъ насъ остане? а ту треба нашимъ кацапамъ и числомъ де-

монструвати — та які суть у насъ гріхи, те усе гарненько покривати, щобъ не вийшла ще більша шкода. — У насъ люде розумують, хочъ розумъ въ іхъ короткий.

4. Я писавъ Вамъ, Добродію, щобъ Ви ино до мене озивались зъ листами. Причина сему така, що годі кидати бисеръ свинямъ. За Танячкевича не казавъ я, що до ёго не можна ніякъ озиватись — вінъ щирий чоловікъ — та діло зъ нимъ таке, що коли ще вінъ святитись мавъ, взято відъ ёго у Юра слово, щобъ вінъ тихо сидівъ. Сидить вінъ проте тихо, а колибъ и голоснимъ мігъ бути, такъ кудижъ вінъ обернеть ся зъ своєю працею, коли вінъ на селі. Memento mori! Я розумію, що Ви черезъ те хотіли сказати, а однакъ скажу ще разъ, що Вамъ не можна Добродію, до нікого зъ Вашимъ словомъ обертатись, бо разъ можебъ почванивъ ся такий котрий передъ людьми, що Ви зъ нимъ переспрaвляєте — а може и не вирозумівъ би Ваші щирі речи та добру волю идъ намъ.

5. Питаєте въ мене Добродію, чи не печатати Вамъ казки. Пані Вашої у Венеціі? Не було би Вамъ зъ сего якого лиха відъ Москалівъ? А до того хотівъ би я видати се въ имени Просвіти, задержавши имъя авторки. И такъ не знати, коли наші Просвітники спроможуть ся на яке небудь діло — то бодай вистачалибъ ми не нашу працю.

6. За Псалтиръ скажу Вамъ Добродію, рішуче слово, коли ино Диметъ зъ Киіва повернє. Тоді роспишемо пренумерату.

7. Долучаю Вамъ одпечатокъ Йова, Здаєть ся що буде добрий форматъ. Печатаємо єго ажъ у 500 примірникахъ. Шкода би була жалувати ту грошей — а ріжниця не велика.

8. Шесте и семе (а може и осьме число) печатали ми у $1^1/_2$ аркуша. Йова не можемо розривати — а за Йовомъ мало дечого містилобъ ся у Правді.

9. Прошу, вишліть намъ святого Письма, бо не стане (59 акр.) присланого ино на 7 число.

10. Залучаю Вамъ, Добродію, рахунокъ зъ одержанихъ відъ Васъ 200 р. и зъ грошей 185 р. 20. котрі вплинули на Правду. (А. а.).

11. Прошу о присилку 200 р. підля умови.

12. Чи платити усе за висилку Правди до Росиі, чи нехай би собі тамъ платили, а ми лишень рекомандували?

13. Товариство Просвіта може теперъ впливати и на школьні книжки у нишчихъ клясахъ. Ось теперъ одержавъ я відъ ради школьноі на руки Дирек. Ильницького (члена Просвіти и Ради школьноі) до перегляду Читанку для II-гоі народноі школи, а окрімъ сего и материяли надослані до Ради школьноі

для сихъ читанокъ. Забираюсь до сеі роботи, та те тільки жаль, шо крімъ Омеляна нікого другого такого, щобъ можна ёму повірити сю працю, та щобъ вінъ мудро хочъ трохи зъ неі вивъязавъ ся. Коли Добродію въ васъ є маленькихъ коротенькихъ віршівъ для дітей, якъ імъ хвалити Бога рано и ввечіръ и за кождимъ діломъ, привіти на весну, пр) пастуше життя, про четверту заповідь и таке друге, або короткі оповідання моральні, то зробіть ласку висилайте, а я симъ часомъ и ту и де инде по Галичині за симъ роздивляюсь такъ щобъ зъ новимъ рокомъ шкільнимъ (1 Вересня) мали ми готову читанку для дітей й для нашого смаку. Хочъ Рада школьна не приняла до шкілъ фонетичнёі правописи, то мову можемо тамъ нашу ввести. Коби ино такъ дальше а ми скрутимо кацапамъ головку хочъ у тімъ згляді. Пані Ганни Барвінокъ баёчки, хочъ кілька знадобились би теперъ. Я прошу бодай десятокъ намъ вислати.

14. Федьковичъ надіславъ такожъ віршъ на роковини Тараса — но дуже крівавий — годі ёго друкувати, хибай уступами. — Дивний сей Федьковичъ — я писавъ до ёго и просивъ ёго, щобъ взявъ участь при Правді. Він відказавъ ся, бо бувъ дуже розлючений на громадянівъ Львівскихъ. Просивъ я въ ёго и віршъ на роковини Тараса; и відъ сего відказавъ ся — однакъ теперъ надіславъ ажъ

два. Теперъ відгукнусь я до ёго на ново, бо шкода сего чоловіка, а мавъ вінъ и причину гніватись на лінивихъ нашихъ Громадянів.

Ось теперъ бувъ у мене громадянинъ Чвартацький — учера не бувъ на пробі співочій, та за те ниньки и вичитавъ я ёму. Я теперъ страшу іхъ вже, що коли такъ дальше лінувати муть ся, то я поцураюсь іхъ зовсімъ. Те помагає, та літають вони теперъ, не ходять, щобъ ино на іхъ не гніватись, та щобъ гарно випали роковини Шевченка. — Раджу собі якъ можу, та може черезъ якийсь часъ у насъ инакше стане, якъ досіль було.

Изъ симъ и пращаю Васъ Добродію и здоровлю! Клонюсь низенько Вашій добрій Пані та Івану Івановичу.

Щиро прихильний

Наталь.

А.

Рахунокъ.

зъ грошей, вплинувшихъ до Редакціі Правди відъ 1-го Січня 1869 р. до 20-го лютого ст. ст. 1869.

Вплинуло зъ Украіни 200 р.

зъ Галичини 185 р. 20 кр.

385 р. 20 кр.

Розійшлось съ того

На недобіръ съ 1868 р.			65.	р.
На друкъ	I	ч. Правди	34.	
„	II	„	34.	
„	III	„	34.	
„	IV	„	34.	
„	V	„	34.	
„	VI	„	49.	(передрукъ и
„	VII	„	34.	½ арк. більше).
			318	р.

За одібрані грошеві листи	3.40
На кореспонденциі	4.30
За почту (казки прислані)	3.88
Телєґрамъ	1.60
Папіръ, коверти etc.	2.45
За комнату редакцийну	22. (2 місяці)
Коляда коректорамъ	5.
Коляда листоношамъ	1.
Експедиция etc.	47.50
	91.13

Всего разомъ	409.13
На те було	385.20
Недобору	23.83

Львівъ 20-го Лютого ст. ст. 1869.

Наталь Вахнянинъ.

Б.

Рахунокъ

зъ одібранихъ грошей зъ Украіни 125 рубл. (25. Лют. ст. ст.).

1.	Недобіръ до ч. 7 Правди	23 р.
2.	За $^1/_2$ аркуша додатку	8.50
3.	За 8 ч. Правди	42.50
4.	За 9 ч. Правди	24.—
5.	За 10 ч. Правди	34.—
6	Видатки редакцийні (подробний списъ провадить корректоръ)	35.10
7.	За віршъ „Трі брати“	6.—
8.	Оправа книжокъ українськ.	5.—
9.	Прибори до редакціі (портретъ п. Куліша, Шевченка и манускрипти по Меті	5.50
10.	Купно активъ політичніхъ	7.—
11.	Задатокъ на позисканнє активъ, дотикаючихъ ся редаґованія Руси	3.—
12.	Моі подрібні видатки	1.16
	всего	204.76 рин.

У Львові 21-го Лют. / 1-го марця 1869.

Наталь Вахнянинъ.

XIII.

Зі Львова 1-го Марця 1869.

Високоповажний Добродію!*)

Вчера повернувъ п. Диметъ съ Киіва черезъ Варшаву. Въ Варшаві бачивъ ся зъ Добр. Білозерськимъ — но не принісъ ніякихъ вістокъ. У Москву и до Менчица писавъ заразъ и я вижидатиму тимъ нетерпіливше книжокъ українськихъ, що вчера одержавъ листъ відъ Буковинчиківъ, котрі просять нарокомъ книжокъ въ мене. Вчера одвітивъ я імъ, загрівъ до праці, и зажадавъ докладний списъ всіхъ Буковинськихъ интелиґентнихъ Русинівъ, які бъ вони ні були. Я сподіюсь розбудити тамъ сильного духа українського, бо якъ мій кореспондентъ самъ каже, єсть въ нихъ охота до нашої літератури и хотять вони „корінці тягнути съ квадратовихъ русскихъ“.

2. П. Диметъ одвітивъ зглядомъ друкованя псалтира рішучо, що теперъ не може дати (?) на накладъ, бо заводить en gros переплетню въ Київській Лаврі. Висилайте, Добродію, увесь Псалтиръ, а я роспишу пренумерату; инакъ діла сего не можъ робити.

3. Поемъ у гарнихъ каеткахъ не було

---

*) На долї: Вп. Пант. Кулішу у Венеціи.

ніякихъ въ коробці. Не думайте Добродію, що хто небудь другий читає хочъ одну стрічку зъ Вашихъ листівъ. Листи Ваші що у Партицького суть, я роздобуду — щобъ вінъ допустивъ ся якоі зради надъ Вами — такимъ вінъ не єсть — а въ друге — чи думаєте, що ябъ таке допустивъ та дививъ ся, заложивши руки. У насъ діло найбільше терпить черезъ те, що Ви мені не хочете вірити, хочъ ще того не сказали мені просто въ вічи.

4. Спасибі що зволили Ви Добродію печатати Правду у півтора аркуша. Я хочъ не все а таки теперъ мушу користувати зъ Вашого ласкавого призволу. Зрадувавъ ся я Вашими словами: „Ви собі візьміть Львівъ“ я изъ нихъ міркую, що Ви таки хочъ трохи мені вірите, хочъ другі Васъ не такъ зрадили, якъ не було въ іхъ щирості до Васъ та до нашого діла. Я міркую теперъ по всёму, що деякі Вашъ грішъ лишень полюбили, тай більшь нічого. Не знаю, який рахунокъ подавъ Вамъ Омелянъ, бо коли я въ ёго за все те питавъ ся, то мені відвітувавъ він дуже круглими числами, а у насъ такъ не може бути.

5. Передне слово до Йова одержавъ я, Спасибі! Пачататимемо, якъ звеліли.

6. Зъ ґазетою — кажете піджидати — добре!

7. Стишокъ: Трі брати, печатали акаде-

мики и роздали гостямъ на вечорі декляматорськім.

Посилаю Вамъ, Добродію, ёго и віршъ Федьковича, котрий поліція не допустила до деклямаціі.

8. Рахунокъ зъ грошей вислявъ я у XII листу. Грошей надсилайте, Добродію скоро.

9. Діло пансионне розпочате. Взялись за ёго Сушкевичъ, маляръ Устияновичъ и я. Здаєть ся, будемъ мусіли окремий пансіонъ заложити. — Ніяка Сосновська, дочка знаного у Львові яко Русина небіжчика Сосновського, возьме се діло на себе. Скоро ино буде щось певного, вишлю Вамъ объ всімъ докладну звістку и засягну дальшихъ инструкцій зглядомъ науки — що́ маєть ся у такому пансіоні учитись крімъ звичайноі науки.

10. Оґоновський, про котрого я Вамъ згадувавъ — се чоловікъ трусливий гіршъ заяця; хочъ маєть гарне становище. Єсть вінъ попомъ, суплєнтомъ на університеті львівськімъ для руськоі літератури и професоромъ ґимназияльнимъ. Таланту въ ёго не конче богато; більшъ працює, якъ знає. Давніще не заявлявъ ся вінъ Украінцемъ і теперъ може лишень тому такимъ ставъ, що наша перевага на університеті, себъ то, що слухачі ёго переважно Украінці.

Изидоръ Шаранєвичъ, чоловікъ роботя-

щий, Дръ фильософиі — историкъ, професоръ при ґимназиумъ. Вінъ написавъ „Историю Галицкоі и Володимірскоі Руси“, не коньче по жереламъ, а більшъ по готовимъ книжкамъ. Вінъ не заявивъ ся до сеі пори яко нашъ чоловікъ, теперъ не пише навіть по руськи, а ино по польськи. Зъ ёго добра намъ не буде. На душі вінъ слабенький — трусливий, здаєть ся більшъ материялістъ, чимъ патріотъ.

Не має вже и більшъ чутки, що сі два чоловіки мають редаґувати яку ґазету.

11. Я проєктую Вамъ Добродію нове діло маленьке. Слово поміщало торікъ, що якийсь комітетъ всесловъянський робить у Росиі складки на Галичанівъ. Слово и виказувало, кілько грошей на насъ тамъ уже и зібрано. Съ тихъ грошей не бачивъ у насъ ніхто и копійчини, хибай, що заховавъ іхъ хто для себе. Теперъ же треба знати, що Галичане такими поданнями Слова дуже баламутились, а Слово достигло своєі ціли, себъ то розбудило у своіхъ людей симпатию до Россиі. Тую шкодливу для нихъ симпатию намъ треба розрушити. А я вигадавъ до того таку річъ. Ми об'звемось у отвертому листі до сего комітету, щобъ вінъ зволивъ подати намъ докладну звістку, кому сі гроші для Галичанъ передано; коли передано, то намъ треба знати, де вони ділись, бо инакъ не можемо ми

прилюдно подякувати такимъ добримъ панамъ. Колижъ не передано нікому, або коли захованъ іхъ хто (Юрці) у свої кармани, то и Россия знати ме, що ми ій нічого не винні, и ми и Россия знатиме зъ якими людьми вона діло робить. Сподіюсь, стануть наші Галичане розуміщими и поміркують, що дурено іхъ, за имаґинерні гроши.

12. Проти Делямарого не будем нічого робити безъ Васъ.

13. Правду висилаємъ порядно у Россию и всюди тамъ, де Ви росказали. Новимъ людямъ, котрихъ Ви вимінили, вислано уже все.

14. Вечіръ декляматорський у памъять роковинъ Тараса відбувъ ся гарно — и дуже гарно, надъ всяке сподівання. Гостій було до 400. Саля буля биткомъ набита. Кацапи познали силу нашу, та коби ино такъ дальше, а черезъ 2 літъ ми заволодіємъ у Львові. Деклямациі и співи удались гарно. Кожду співанку повторювано по волі гостій. Зъ провінціи надійшли 12 телеграмівъ; тимъ показали ми, якъ широко симпатизують зъ нами люде. Небавомъ треба буде дати другий такий вечіръ — здаєть ся в маю, коли Просвіта буде мала свої загальні збори. — Подробний розказъ про той вечеръ вистачає Директоръ Ильницький у 9 ч. Правди.

Висилаю Півпівника, зволені Вами числа

Правди и одпечатки зъ Йова а прошу о гроші, псалтирь и хочъ деякі казочки, щобъ маляръ роспочавъ рисунки.

Клонюсь Вашій добрій Пані и Івану Івановичу низенько. — Оставайте здорові та дужі.

Щиро прихильний
Наталь.

Півпівника немає теперъ у мене — вибачайте! вистараюсь.

XIV.

Зі Львова 10 го Марця 169.

Високоповажний Добродію!*)

Отъ що ниньки підвигъ ся я у первий разъ з ліжка; тяжко нездужавъ відъ Тарасового вечера на зуби и ревматизмъ тай спішусь одвітити Вамъ, що певно знетерпеливились на останні два листи (XII и XIII).

1. Гроші одержавъ — велике спасибі! „За одібрані грошеві листи“ значить за одібрані съ почти листи съ грішми. (За кождий листъ платить ся 3 кр.).

2. Хотівъ я Добродію, щобъ Ви були

---

*) Долї: Вп. Пант. Кулішу у Венецию.

ласкаві посписувати намъ коротенькі вірши до читанокъ для народніхъ шкілъ, такъ вже тою не треба; бо коли Ви етимольоґією не хочете нїчого свого друковати, а наша школьна рада при етимольоґії обстає, то ми изъ нею не можемо одно діло робити. Упершь читавъ я повісточки у котрихъ такъ гарно и до ладу природа говорить. Лишень по моій думці знадобилибъ ся до ёго ще зо дві три повісточки коротші трохи, бо такъ вийде за маленький, позаякъ сподіюсь, то Просвіта прийметь ся ёго, бо соромно ій, що до сего часу нїчого вона ще не вистачила. Тільки що треба Вамъ знати, Добродію, що наша Просвіта дуже теперъ Галицькою робить ся и кричить проти словамъ де якімъ, що іхъ народъ ино на Украіні, (по іхъ думці) уживає.

3. За пансионъ ще не маємъ нїчо певного. Въ отсей самъ день, якъ ми тій дівчині (30 літній) Сосновській нашъ проєктъ подали, въ отсей самъ день одержала вона відъ Владики Куземського съ Холма оферту, щобъ тудий іхала пансионъ закладати, а зъ третьої сторони тягнуть ії до себе инокині Sakramentki у Львові на професорку. Найбільшь охоти показує вона до теперъ до нашого діла, тільки не може вона такъ скоро рішитись, тимъ більше, що незадовго ії мати померла, такъ вона у тузі. Чи вона, чи хто другий о-

бійме се діло, а ми таки рішились довести проектований Вами, Добродію, пансіонъ до кінця.

5. Про Партицького таке Вамъ Добродію скажу, що не можна ёго відъ разу и несподівано відъ себе відопхати, бо тоді въ злості и зъ сорому мігъ би вінъ и непотрібного якого лиха наробити. Доки я не матиму листівъ Вашихъ, писанихъ до ёго, доти мині треба до ёго яко тако обертатись. Вінъ мешкає у мене ще; однако ёго хата есть цілкомъ на особні зъ осібнимъ виходомъ, такъ, що ми разъ на день сходимось — а сходитись треба, бо инакъ вінъ би усе зміркувавъ, що изъ нимъ робить ся. И такъ ставъ вінъ уже дуже недовірчивий до мене, тимъ більше, що теперъ не показую я ёму Вашихъ листівъ, якъ те бувало зразу самого.

Що не дамъ осоромити ні Васъ и цілу справу черезъ ёго — въ тімъ здайтесь на мене. Бувъ Партицький моімъ антаґоністою ще въ рокахъ 862, 63, та и не довірявъ я довгий часъ, що вінъ прихиливъ ся до української справи — ажъ ту побачивъ, що вінъ зъ Вами переписувавъ ся и відъ Васъ добрі гроші бравъ. Відъ першого цвітня я виповімъ ёму у мене страву; не можу скорше, бо хочу изъ нимъ чесно до кінця обійтись, а потому: квитъ!

4. За плянъ Народного Дому звідуюсь

помалу. — Окрімъ сёго мушу Вам Добродію оповістити, що виїдуюсь я теперъ за деякі тайни, деякі хитрі речи проти Українськоі справи изъ сторони Дідицького. Послужить те все колись яко материялъ до исторіі розвою письменності нашоі міжъ кацапнею. Коли розвідаюсь за все докладно, то и напишу Вамъ объ всімъ. Дивно! ёго власні люде зраджують ёго при шклянці пива. — Така у насъ деморалізация.

5) Прошу о дальшу присилку св. Письма та й Йова не вистарчить більшь, якъ на два чиселъ (10, 11); прошу проте и о причепу.

6. Якъ рішились Добродію исъ псалтиремъ?

7. Ось ино що дістав я Вашъ листъ на синему папері, и готовлюсь на закликане у дорогу. Весь часъ до 30 лат. Марця у мене вільний; віттакъ школа.

Клонюсь низенько Вашій добрій Пані и п. Ивану Ивановичу — Оставайте здорові та дужі, та намъ прихильні

Щирий Вамъ

Наталь.

XV.

Зі Львова 19. Марця 1869.

Високоповажний Добродію!*)

1. Ультіматумъ до Кошового, XIV и XV листъ Вашъ одержавъ я, якъ треба.

2. Згадані Вами, Добродію, поеми висилаю, вони не були у коробці, ино окремо у мене, тому и годі мині було відгадати, чого Ви відъ мене хотіли.

3. Псалтирь печататиму, и сподіюсь, що тихъ 200 рублівъ, Вами приреченихъ, вистане на виданнє. Коректуру висилати му все третю, себъ то ревізию; шкода, що немає у насъ цвіткованихъ буквъ гражданськихъ, тому будемо мусіли обходитись и простими, хочъ трохи товстіщими. Коли Вамъ до вподоби буде, то зробіть ласку, вишліть хочъ 100 рублівъ теперъ заразъ, щобъ купивъ я собі свій папіръ на псалтирь. Форматъ псалтиря буде майже такий що и Йова, тільки папіръ мусить бути не такий грубий, а за те гладший. Я роспишу пренумерату на єго по 1 р.; для предплатниківъ Правди по 50 ґр.; тоді може съ тихъ 200 руб. лишить ся 50 рубл. та буде чимъ Починочокъ друкувати. Предплатникамъ Правди мушу псалтирь дешевше пустйти, бо імъ обіцяна ще торікъ премья безъ мого ві-

*) На долї: Вп. Пант. Кулішъ у Венецию.

домства; треба додержати слова. Позаякъ я міркую, буде всёго Псалтиря 10—12 листівъ. Скоро одержу гроші, заразъ и стану ёго печатати, купивши у перідъ паперу. Сли що не добре обдумавъ я, прошу, зволіть мені показати.

4. Отвертого листу до комітета всесловъянського не заразъ писатимемъ, бо ще не достає намъ деякихъ вістей; я стараюсь усіми силами, щобъ вивідатись у ледачихъ людей правди, такъ що до Дідицького, якъ и що до редаґованої „Руси“. Денещо уже маю у рукахъ, а все те послужить колись до вистачання закулісової політики ледачихъ проводирівъ, що будьто зъ Німцями, будь зъ Ляшнею або Москалями для своіхъ личныхъ интересівъ накладали. Ось теперъ посилаю Вамъ Добродію ориґинальний макуляръ всіхъ тихъ пертрактацій, які вели Яхимовичъ и Литвиновичъ зъ міністрами австрийськими. Прочитайте усе и пересвідчитесь напевно, що сі люде заєдно лишень неначе ті старці просили и кланялись, а ніколи не опирались на правахъ, хочъ би ино чоловічихъ. Може Вамъ сей макуляръ знадобить ся, та може треба ёго и другимъ людямъ показати, котрі раді би знати політику нашихъ людей проти австрийськимъ державцямъ. Небавомъ одержу я, хочъ за гроші ажъ, всі ходи, заходи, лази и перелази, ляцькихъ аристократівъ коло нашої

громади у 867 и 868 р., а входить у ті речи и Голуховський и Белькреді и Гаммеръ (поліция) и Абанкурть (права рука Голуховського и шпігунъ, заплачений німцями проти полякамъ) и Диметъ, Горбаль, Климковичъ, Заревичъ и всяка така всячина.

Наколи буду мавъ те все підъ руками, тоді нечайно мовъ зі хмари ударить ся на нашихъ дурненькихъ попівъ и світскихъ и покаже імъ ся, як нещиро ходили коло діла громадського всі ті люде, котрихъ вони у чести мають и за котрими на осліпъ лізуть; а відтакъ поставить імъ ся перед очі альтернатива, себъ то: ходіть за нами а ні — счезайте у Вашій темряві!

Добродію! усі ради, що Ви іхъ намъ даєте, усі я розумію добре; я іхъ сповнятиму до крихти; тільки Ви, Добродію, вибачайте, коли вони по маленьку плоттю ставатимуть. На мені лежить задача не легонька, усе те, що Ви росказуєте, перепроваджувати въ діло. Не дорікайте менї, що я мовъ той Фавстъ, поволи у всёму иду! може я при усімъ певну дорогу обіраю? Я хочу такъ ити, щобъ не приходило ні на одинъ крочай вертати ся въ задъ. Ви передъ собою маєте мене, а у мене є передъ очима, щоденно, сотка и дві, людей, котрихъ треба оглядно вести, котрі идуть вправді за мною (не чванючись), котрі але и слухають ворогівъ нашихъ и свій ромъує хо-

чуть мати. Боюсь я стратити довірьє у нашихъ людей скорою ходою; боюсь щобъ зъ моімъ поспіхомъ не лишивъ ся у кінець самий. Ви Добродію добре зміркували Галичанъ, що вони ні те ні се у нашій літературі, а все таки пруть ся вкладати всюди свою мізерну копійчину, свій нісъ; але те власне наказує мені оглядно ити при кожнімъ ділі. Бачите, Добродію і Вамъ дивно може прийде що я, коли що пишу у Правді відъ редакціи, або відъ себе таки, то завсюди ще уживаю те дурненьке ъ; я при тому такъ собі міркую, що лучче, наколи я при розвою нашої правописі оддалікъ стою, наколи заявлюсь передъ публікою консерватистою, якъ, щоби я мавъ випереджувати всіхъ. Мені за те ніхто не дорікатиме, що я новаторъ (хочъ сего не боюсь), що руйную ино все, а скорше кождий вбачатиме въ редакціï пассивне лице, лице объективне, котре терпить побічъ себе новаціи, громадить іхъ, подає публіці підъ розвагу, и доперва тоді принимає іхъ за свої, коли більша частина интеліґенціи іхъ приняла, або, щобъ вірно сказати, зъ іми освоілась. Такъ само, якъ у Відні, оденъ піпъ, такъ ту у Львові десятокъ іхъ кричить проти именъ: Храть, Оропъ и т. д. Крикъ сей шкодить намъ, хочъ, якъ Ви кажете, Украіну не мішає; намъ шкодить вінъ тому, що наші молоді громадяне, люде безъ досвіду, не все знайдуть въ своіхъ

головахъ, добрі арґумента, котрими здужали бъ одперти крикъ сей, та доказати сімъ стариґанамъ-попамъ дурноту въ іхъ крику. Єсть у насъ каста людей и такихъ, що коли доведеть ся імъ побачити де „Правду“, заразъ и лютіщі стануть гіршь чорта, схоплють ся за голову и бігають, неначе напосіджені, по комнаті; однимъ словомъ, вони люті на Правду, а найбільшь через те, що не годні ії повалити. Дали бъ вони половину свого мерзеного віку, щобъ закопати насъ у землю; бо и не знати, справді, що скаже імъ ґазда іхъ, Катковъ, у котрого нанялись, загрібувати у Галичині Украінщину, коли побачить, що іхъ руки такъ мало загребущі, що іх головки дурні на таке діло! Такимъ чоловічкомъ, що лютить ся на видъ „Правди“ єсть Петрушевичъ та и деяки худенькі розумомъ изъ світськихъ таки людей. Дідицький уже більшъ розумнішій у своімъ погляді на насъ. Вінъ, коли зустріне кого, то заєдно, плаче надъ тимъ нещасливимъ роздоромъ, що у насъ ёго Украінщина робить; вінъ жалує насъ всіхъ, що ми такі нерозумні та не идемо у слідъ знатнихъ у галицькому миру людей, якъ Яхимовича, Головацького et consortes. Я у кінець сказавши и у нашій громаді богато ще нечистї, а треба ії обережно вимітати, щобъ за мітлою и людей не вимести, людей, що и въ іхъ розумахъ зродитъ ся колись самовіжа народня.

Треба Вамъ, Добродію, и те знати, що у насъ є люде троякого роду: а) Кацапи зъ „сознаніемъ“ и „безъ сознанія“, на чолі котрихъ по відході Куземського теперъ ніхто не стоіть (у іхъ деякі доборюють ся доперва до становища „покровителя“ Руси, та черезъ те немає у іхъ теперъ ніякого „согласія“). Кацапами „съ сознаніемъ“ суть ті всі, котрі або одержали відъ „центральнаго камітєта“ грошей, або котримъ запоморочений розумъ ставить ясно передъ очи, що Украінець а Москаль »одинъ народъ« собі. Кацапівъ »безъ сознанія« єсть більше, чимъ тамтихъ; єсть се толпа людей безглуздихъ, котрихъ потягнувъ за собою Дідицький ріжними хитрими способами, ось якъ: друкованнємъ іхъ дурненькихъ поезий („Сонное вѣдѣніе“, „Одежи передъ судомъ“ etc.), то пурифікациєю обряду, то ставліннємъ московськихъ войскъ надъ кордономъ, то обіцянками вислати іхъ за кордонъ, то тисячми рублівъ, збиранимі для іхъ бідненькихъ, томленихъ Ляшнею, центральнимъ комітетомъ словъянськимъ у Петербурзі. Изъ тими и доживає Дідицький свого віку, хочъ ще вінъ и не коньче слабенько жиє; кріпкий вінъ собі ще. Ті ёго и убожають, тіі питають въ ёго завсюди ради, и що вінъ не похвалить, на те кидають ся вони зъ лютостю дурнівъ, беручи въ руки за оружжє: „се дієть ся за ляцькі гроші“!

б) Друга каста людей суть у насъ: beati medium tenentes". Ті суть за народнімъ язикомъ та тільки не за „Кулішівкою". Вони мовляють заєдно, що таке небувало, що годі очамъ іхъ навикнути до письма у котрому немає ѣ и ы, що фонетика відчужить насъ відъ священнихъ книгъ, котрі у іхъ розумахъ становлять нашу старинну літературу. Людей сіхъ єсть у насъ превелике число, та шкода, що у іхъ всіхъ розумъ короткий, та черезъ те годі зъ ними словомъ воювати. Вони побачать правду аж тоді, коли не стане на світі неправди. Мало поміжъ ними єсть толеранциі, а жаль іхъ відкидати відъ себе; нехай вони не доставляють контінґенту кацапамъ „безъ сознанія", нехай не засиляють іхъ; вони, якъ кажу, будуть тоді наші, коли уже въ округи іхъ нестане ы и ѣ; вони не дуже шкодливі, а коли и шкодливі, то повмирають, а сини іхъ иншими роблять ся. Коло сихъ намъ ходити не треба; вони навіть тяжко приймали бъ науку відъ »молодшихъ«.

г) Третій рідъ людей є у насъ Українці, та и ті не однакові собі; неоднаковість ся залежить головно въ мові и въ правописі. Одні дивлять ся дальше, другі коротше; одні принимають українське радо, другі, на крихту еґоістичні люде, хотіли бъ задержати деякі признаки галицького наріччя. Тому не радо дивлять ся вони на таке, коли хто зъ галиць-

кихъ »цвіринкачівъ«, якъ Ви кажете, уживає тамъ українське слово, де бъ можъ и галицьке ужити, коли хто пише чистою фонетикою, такою, яку приняла »Правда« у теперішній порі.

Якужъ політику заховати мені теперъ проти симъ всімъ партиямъ у Галичині? Ось послухайте, Добродію, мій слабосильний розумъ, моє міркування.

Намъ можна бъ ити двоякою стежкою:

1) ексклюзивною и 2) ладнаючою.

Идучи першою, зъ насъ лишила бъ ся невеличка громада за пару годинъ, бо тоді бъ треба намъ вимітати съ посередъ насъ все, що ино на крихту инакъ думає, якъ годило бъ ся. Сею стежкою ми ити не можемъ, доки пословиця: „що голова, то розумъ“ буде казала світові правду. Треба намъ людей ладнати коло себе, хочъ Христосъ казавъ »прийдохъ да разорю«; треба громадити іхъ біля себе увъ одну отару, а при тому глядіти, щобъ паршиве овча не ввійшло у стадо, у громаду. Офензивно, безъпощадно треба намъ ити проти кацапамъ зъ »со- и безъ сознанія«, а ту принялисьмо тактику дівіде, себъ то дівіде кацапівъ світськихъ відъ церковнихъ, відъ юрцівъ. Уже коньче се трудне діло и незабавомъ сподіюсь учуєте, що зъ „Русскои Бесѣды“ прогнали ми попівъ Львівськихъ, а натомість посадили себе самихъ. (Ту скажу

Вамъ, Добродію, що Бесѣду стараємось зреґенерувати; ми пересадимъ лишъ, що въ „Бесѣдѣ“ будуть що місяця забави, одна, дві, а тоді на зверхъ »Бесѣда« заявить життя українське, бо сіверні кацапи не до забави а хибай муштруватись. Тамъ будуть наші люде деклямувати, співати, а кацапи нехай прислухують ся на здоровля). Проти нимъ уживатимемъ всякихъ способівъ, щобъ ихъ ино здескредитувати увъ очахъ нашої интеліґенциі. Сподіюсь за два літъ вони прочуняють изъ своєі загорілості, та стануть ось тою катеґориєю, що підъ б у к и (*б*) я іхъ поклавъ.

Що діяти намъ исъ тими »medium tenentes«, я уже сказавъ, що намъ не коньче треба за іхъ дбати, хибань лишъ на стільки, щобъ відтакъ не приходило намъ объ насъ самихъ сказати, що ми не старались іхъ объучити. Зъ сихъ людей, наколи ми проти нихъ не будемо явно ворогувати, есть и буде заєдно фалянґа проти кацапамъ, котру купимо собі, коли треба буде, за ціну маленьку, бо за *ы* и *ѣ*.

Яку політику проти нашимъ не одно думаючимъ громадянамъ вести? — я такожъ уже зганувъ, себъ то мині самому треба бути объєктивнимъ, а симъ часомъ у „Правді“ перемагатиме заєдно Україншина Галичаньщину. Н а с и л ь н о ту не можъ ити!

5. Теперъ же донесу Вамъ, Добродію и те, що и „Рада школьна“ стараєть ся видати читанку для висшої ґимназиі таку, въ котрій буде все, що зъ Украіни походить, фонетикою надруковане, а галицьке етимолоґіею або фонетикою, мішано, такъ, якъ авторъ дещо вистачивъ. Видко, добра и ту захована політика; бо школяръ обзнакомить ся зъ фонетикою, що до сего-дня було crimen lesae majestatis сасаріса, а відтакъ буде можъ хлопцеві поставити ясно передъ очи ту всю сумішку, ту всю кашу літературню, яку наварили у насъ люде — літерати собі на здоровлє.

6. Письмо Кошового прочитавъ я зъ розвагою; бачу я щирість у ёму, але скажу и те при тімъ, що Кошовий у колізиі великій, яко Кошовий у цілій „Січи“. Є тамъ люде съ катеґориі підъ *б* и тому нехай не буде Вамъ, Добродію, дивно, коли вінъ Ваші роскази иноді и не зовсімъ такъ сповнить, якъ Ви сего домагаєтесь. Січъ Віденська єсть товариствомъ для „забави“; тільки підъ таку покришку полізли Русини віденські у той горнець, у котрому засіли на нихъ наші люде. При забаві познаватимуть отсі „medium tenentes“ нашу любовь до народу, нашу доброволю, нашу літературу, нашъ іми забутий звичай. Січовики наші мусять изъ ними обходитись, якъ изъ смердячимъ покладкомъ, гла-

скати іхъ, а за гласканємъ кусати розумнимъ словомъ. Тимъ людямъ не треба казати, що є більше світа, якъ у тому вікні, котре імъ показують наші люди, не треба казати, що ми боремось, бо вони зъ самоі цікавості вилетіли бъ зъ відтамъ, щобъ хочъ побачити, який той другий світъ, які се люде, що изъ ними Січовики борють ся. Въ очахъ сихъ »medium tenentes« мусить бути Січовикъ „кроткий аки голубъ“, а по заду хитрий и мудрий якъ змій. Такій мій погляд на Січъ; и вони не повинні приспорювати контінґентъ віденьскій кацапні.

7. Віршъ „трі брати“ роздано публиці на Шевченковімъ вечері и рано на панахиді у православній церкві, тому и не деклямовано єго. Не посуджайте насъ Добродію о нещирість ку Вамъ; ми бъ хотіли, щобъ не було у насъ ні зерна неправди за собою.

8. Просвіта печататиме псалтарець Вашъ на свій коштъ. Изъ самою Просвітою погодіть; у виділъ ії входять люде слабодушні, котрі чванять ся, що вони політики; нехай попекуть ся, а на маёвихъ зборахъ ми сотворимо собі другий виділъ. Посилаю Вамъ „Одозву до руского народу“.

9. Панна Сосновська у Холмъ непоіде, а вступає для проби у новіціатъ чернечий, зъ надією, що виступить, чи вискочить зъ відтамъ небавомъ; тоді и прийметь ся за наше

діло, котре намъ покидати ніякъ не годить ся.

10. Старицького переспіви сербськихъ богатирськихъ пісень печататимемъ и у Правді, коли Ви Добродію скажете свій судъ объ іхъ Посилаю іхъ проте Вамъ підъ осудъ.

11. Не добре було би, наколи бъ ми у Правді не скінчили „Причепи“; зробіть ласку Добродію, вистарайтесь ії для насъ, бо публіка наша дожидає ії нетерпеливо. Скінчити ії мусимо.

12. Посилаю Вамъ рахунокъ зъ присланихъ другихъ 260 р. на Правду. Грошей своіхъ у насъ теперъ не вплинуло кругомъ нічого. (ut. *Б*).

13. Чи Диметъ певний чоловікъ, я теперъ докладно сказати не можу, бо ще не всё знаю, щоби треба знати объ німъ. Скажу ино таке, що вінъ при редаґованю „Руси“ дававъ себе ужити дуже плюгавенькимъ людямъ за орудде; що на ёго руки ишли гроши на туюжъ ґазету, гроші, Богъ знає зъ відкіль взяті, за котрі вінъ однакъ передъ громадою нашою сказавъ, що се ёго жъ власні. Диметъ тоді грубо пробрехавъ ся. Теперъ бувъ вінъ знову у Варшаві, завізваний туди телеґрамомъ відъ недужого теща, такъ, що бідний, не мавъ часу и сказати мені, що іде туди. Ще разъ бідний ?!

Тее чувъ я лишъ, що книжки для Васъ

зъ Варшави прийдуть на ёго руки; зъ самимъ імъ я ще не бачивъ ся; вінъ купець-материялистъ; зъ нимъ обережно треба ити до якогось часу; я пессимистъ зглядомъ ёго?

14. Теперъ маю ще діло до Васъ Добродію зглядомъ присланихъ манускріптівъ до Правди, именно що до тихъ на руки Кошового. Якъ думаю я объ іхъ?

Я писавъ до Васъ увъ одному листі, що проти Росиі намъ треба лишъ фактами, не теоріями воювати; Ви Добродію похвалили мене за мій поглядъ. Теперъ же, коли даєте судъ на віршъ Федьковича, кажете таке саме: „Відъ редакціі Правди не мусить нічого такого виходити, що лає здорово Москаля“. Слухаючи Вашъ тодішній наказъ я пересвідчившись, що прислані кусні: „Иродова морока“, „Двоєглава курка“ и „Серпанкова мантия“ таки надобре сварять на московські порядки, я протестую проти Вашого теперішнёго наказу и прошу Васъ змінити ёго на таке, щобъ друкувати прислані манускрипти окремими брошюрами яко додатокъ, хочъ вийдуть вони все таки зъ редакціі нашоі, а пречінь ми будемъ мали де чімъ заставитись проти ворогамъ и „Правда“ буде могла ити собі безпечно за кордонъ якъ досіль. Наколи у Васъ Добродію суть важнїщі причини, щобъ згадані кусні таки у Правді друкувати, тоді я зовсімъ не му протестувати, зробіть лишень ла-

ску, скажіть Ваше останнє слово. До того ще и те добавлю, що Ви самі кажете робити передрукъ зъ „Иродовоі мороки“; чи не лучче буде оставити тоді „Правду“ на одному аркуші, а въ додатку in 8-vo дати „Иродову мороку? Не гнівитесь, що я може за оглядний у сіхъ речахъ, та не думайте знову, що декого або дечого наполохавъ ся або думаю налякатись.

---

15. Прошу Васъ теперъ Добродію:
1) за конець „Причепи“.
2) за 100 р. на друкованнѧ Псалтаря.
3) за 125 р. на редаґованнѧ Правди.

P. S. Съ примірників (5) Лисенковихъ пісень немає у мене лишь 1 Вислано: 1 музику Вербицькому; 1. Данилу Млаці (Воробкевичу alias Морозенко), поеті и композитору; 1. Чернѣвецькій Бесіді на руки співака Івана Турчмановича; 1. передано редакціі Правди (того намъ все треба) одинъ вишлю проте у Січъ.

Всюдий допрошують ся у насъ ґраматики фонетичнѣі. Потребу сю викликала незгодність правописі у „Правді“. Що би теперъ нашій публіці ні дати, вона прийме ся ёго и держатимесь ёго. Ви чували певно Добродію, що Партицький має таку

ґраматику готову; ії бъ треба видати и коли Ви зволите, то якусь частину грошей я бъ відзначивъ для неі.

Спасибі, що зволили друкувати Правду у підтора аркуша. Клонюсь Вашій добрій Пані, та п. Ивану Ивановичу низенько, оставайтесь здорові та дужі та прихильні до щирого Вамъ

Наталя.

Лист XVI бракує.

XVII.

Зі Львова 1 Мая 1869.

Високоповажний Добродію!

Довго, предовго не писавъ я до Васъ ширше, Добродію добрий, а всему причиною слабість моя ревматичня и лєкціі школьні; ось и нинъки съ пятниці на суботу не спалось мині цілу нічъ черезъ те, що въ голові дерло.

Листи Ваші маленькі дійшли усі до мене та все сповнивъ я що у іхъ казали Ви крімъ того, що непечатано ще помилокъ деякихъ та и що Домонтаря Вамъ не послано. Помилки підуть у 17-те ч. Правди а Домонтаря окремого у насъ не маєчерезъ те, що у 2-му ч. було єго за мало поданого, а друкаръ не мавъ на стільки буквъ зъ верхніми значками, щобъ лишити нерозібрану хворму до 3-го чи-

сла. Гроші 125 рубл. я одержавъ и висилаю теперъ сторублевий біллєтъ съ подякою.

Псалтиря не роспочавъ я ще печатати, бо не можу рішитись, на якімъ папері і въ якому хворматі єго печатати. У нас у Львові неможъ перебирати на папері, бо немає въ чому; нічо здаєть ся робити, якъ печатати ёго на такімъ папері, на якому вистачано Йова. Чи до вподоби буде Вамъ такий хворматъ Добродію?

Йовъ розходить ся у насъ помаленьку; и Ставропігія взяла ёго на роспродажу; Якъ можете добачати добродію зъ самої Правди то ворогам нашимъ все що у насъ робить ся, не на руку. Слово хвабрикує дописі зъ надъ усіхъ рікъ, щобъ ино збавляти намъ симпатию въ Галичині. Зъ другої сторони гласкають ся Ляшки хочъ ще не дуже зъ близька, щобъ изъ ними поновляти Унію Любельску.

На руку булоби теперъ написати дещо про ту унию ориґинального, та я на той кінець перечитую диярушъ Дзялинського; та що коли заєдно у голові рве. Коли Добродію згодитесь, то тепер би и добре було помістити критику Вашу на Dellamare-ву брошюру хочъ не въ хвормі отвертого листу (я відпрошуюсь и відпрошувавъ ся сёго, бо мині годі підъ теперішній часъ явно проти імъ виступати). Съ Правди перейде така критика и въ другі німецькі ґазети, а тоді буде значило, що

ми усі, нашъ орґанъ такъ думає а не 10—20 чоловіка. Я нетерпеливо вижидатиму на сю точку одвіта, бо Ляшкамъ треба у перед дати твердий орішокъ вкусити, закімъ іхъ охота збере зъ нами єднатись. Кояловича про Унию не висилаю Вамъ ще, бо має єго Данило; — ми думаємо зробити зъ єго компіляцию. Небавомъ вишлю.

Спишіть намъ, Добродію, и Вашу думку, якъ би намъ поступати зъ Ляшками, наколибъ вони до насъ підходили.

Книгопродавець зъ Берлина писавъ передъ 10-ма днями; вінъ жадає 50% (дуже багато) та ще до того хоче вінъ, щобъ взявъ сю цілу справу пересилки Правди и Письма св. у цілу Німеччину який небудь львівський книгопродавець. Я раївъ ся при всімъ Димета. Вінъ сказавъ мині, що лишъ 15—25% даєть ся за такі речи, а книгопродавця мавъ я в ке одного Ґубриновича, та и той нечаянно всёго відрікъ ся, кажучи, що не буде єму зъ сёго великого хісна. — Диметъ, тямлючий такі речи, переписаьъ ся сими днями зъ берл. книгопродавцею; результатъ сповіщу Вамъ Добродію. — Найбільшу роспродажу обіцює вінъ собі зъ святого письма наколи воно буде ціле; я думаю що коли скінчить ся Пьятокнижие Мусієве, то и тоді праця ся буде мала уже десять разъ більшу вартість через таку хочъ маленьку цілість.

За симъ прошу Васъ Добродію о присилку дальшихъ манускриптівъ на 18-те число письма св. Може и до 17-го де що нестане, такъ бодай два аркуши вишліть, німъ що. — Вислане 26. цвітня обіймало арк. 100—118).

Згадую такожъ що Причепи 3 картку одержавъ я, и що повість ся приходить нашій публіці до вподоби.

Деякі зміни, на котрі нарікаєте Добродію, поробили безъ мого відомоства мої коректори (колисати зам. колихати); сёго не буде вже, якъ и не будуть тамъ вони своєвольно акцентували, де у манускрипті значківъ немає. Вони та й я зъ ними думали, що черезъ помилку а не нарочно часомъ деякий значокъ зіставъ пропущений. Теперъ и коректура намъ трохи легше йде бо сетцери троки приучились складувати зъ значками верховими, а то давніще блудівъ бувало, неначе макомъ хто засіявъ.

Крикъ проти св. Письма уставъ, якъ Ви намъ и віщували. Найбільше бувало доганяли семинаристи семинаристамъ-украінцямъ; теперъ и той хлібъ імъ переівъ ся, а съ Псалтиромъ здаєть ся и опадує імъ зовсімъ охота до дурного мудрованя.

По листу Кошового висилаю Вамъ, Добродію, і Историю Пітца. Белінґера и другі

книжки вишлю пізніще, іхъ треба ще питати.

Зъ українськихъ книжокъ висилаю усе що маю: Марка Вовчка, Шевченка, Основъяненка 5 повістий, Досвітки и таке друге. Мало у насъ того всего єсть, а московський книгопродавець не одвітивъ Диметові ще до сеі пори.

Писатиму необавомъ а теперъ клонюсь низенько, щирий до Васъ

Наталь.

XVIII.

Зі Львова 19-го лат. Мая 1869.

Високоповажний Добродію!*).

Долучаю до мого письма листъ Барвінського, суплєнта-учителя на ґимн. у Бережанахъ, чоловіка намъ дуже щирого, котрий вівъ, будучи у Львові, Правду нашу, а теперъ такожъ не хоче закладати рукъ, а робить. Коли Ваша ласка буде одвітити єму, такъ Ви, Добродію, пропишіть усе до мене а я відтакъ знова доручу єму Вашъ одвітъ. Роблю

---

*) На долї: Вп. Пант. Кулішу у Празі.

се черезъ те, що не хочу, щобъ Ваші листи були по всімъ усюдамъ; вінъ має ту у Львові брата молодшого, то тому я буду міг показати Вашъ одвітъ, щобъ вінъ собі не думавъ лихо про мене.

При симъ згадую, що велика намъ шкода походить зъ недостатку книжокъ українськихъ. Ось и той Барвінський просить мене, щобъ вислати єму Основяненка, а тутъ хочъ є вінъ въ мене та не цілий, а якъ кошовий мині написавъ, то и Вамъ треба ёго висилати. Московський книгопродавець ані не озиваєть ся; можебъ Ви Добродію дали мині проєктъ до другого листу, то я и післявъ би туди уже самъ. Мині здаєть ся, що Диметъ щось нечисто въ сімъ ділі робить; вінъ зайшовъ въ пересправи зъ Щербаковимъ, та й відъ него дістане книжки на роспродажу; тому здаєть ся проволікає вінъ Вашу справу съ книжками.

До того давъ я слово членамъ рускоі Бесіди у Чернівцяхъ, що вишлю імъ деякі україньскі книжки, та теперъ тяжко ми приходить не додержати імъ слова. Ниньки буде въ насъ засідання виділове Просвіти; дебата буде надъ Партицького читанкою для дітей; єсть се позбиране дільце зъ українськихъ утворівъ, тільки здаєть ся члени Просвіти схочуть сю книжочку етимольоґічною правописю друкувати; біда намъ велика съ тими

етимологістами, хочъ въ Червню на загальнихъ зборахъ Просьвіти ми другихъ людий до виділу покличемо.

Писавъ я Вамъ, Добродію, що Климковичъ задумавъ ту у Львові видавати політичні брошури, котрими би пояснялись наші взаємини до Москалівъ и Ляхівъ. Буває Климковичъ въ мене (вже 3 рази) та радить ся; я сказавъ ёму відъ себе, що ми ніякої солідарности зъ нимъ мати не можемо, доки вінъ не оправдає себе зъ статіі: Быть ли малорускому вопросу“ въ Зорѣ Ливчака. На те вінъ згодивъ ся и 1. Червня має мині уже предложити своє оправданнє и першу свою політичну росправу. Все Добродію вищлю Вамъ, хочъ безъ ёго відомства, а до того ще мушу поспитати въ Васъ, яке становище забирати намъ въ борбі сій такъ зъ Московщиною, як и зъ Ляшнею, чи остро та безпощадно виступувати чи ні? Те все лежить у моіхъ рукахъ, бо мині лишъ треба оголосити у Правді, що брошура н е н а ш а а дїло се упаде. Дайте мині Добродію у сімъ взгляді певні инструкціі, а именно скажіть, що проти Росиі можъ казати, въ якій спосібъ, а що ні?

Оправданнє таке Климковича буде намъ на руку; бо ослабить воно тихъ всіхъ, котрі увірились, що съ кождого украінофіля мусить зъ часомъ статись такий москалёфілъ, якимъ був Климковичъ при Зорѣ.

До того згадувавъ мині Климковичъ, що бесідуючи у Відни зъ Иваномъ Ивановичемъ, сей прирікъ ёму де-що; щоби се було, може Вамъ звісне добродію, бо мало се бути щось позитивного зглядомъ ёго особи. Чи Ив. Ив. може ино радъ бувъ позбути ся Климковича?

При симъ всімъ иду я по словамъ Вашимъ Добродію, та не думайте, що безъ Вашого призволу зайду у які переговори зъ Климковичемъ. Зробіть але ласку та вискажіть Вашу думку, а для мене правило, котрого я би мавъ на будуче у сімъ припадку держатись.

Прошу Васъ, пришліть намъ святого письма на 18 и 19 ч. Правди.

Скажіть такожъ Добродію ласкавий, куди висилати намъ Правду у Варшаву Добродію Білозерському. Ми вислали цілий пакетъ до Мишловичъ, та не знати, чи дійшовъ вінъ на своє місце. Можеб такъ посилати якъ давніще листами просто у Варшаву.

Який папір ужити до Псалтиря и який форматъ дати ёму; я писавъ вже що у насъ не має другого якъ той, що бувъ на Йові.

Чи надоблять ся Вамъ, Добродію ті праці Старицького, що я іхъ заславъ Вамъ; чи не далибъ ся до чого ужити?

Ваше „про викохуване дітей“ перепечатавъ сими днями „Уч тель“ (ґазетка для у-

чителівъ, у Львові виходяча). Видко що статия ся гарна ажъ надто, коли и наші противники, літерати(?) полюбили ії; є для насъ наука зъ сего, що лучче булобъ, наколибъ все перемагавъ розумъ надъ дурну політику. Можебъ написали Ви, Добродію ще дещо на сімъ педаґоґічнімъ полі, або указали намъ на який предметъ, або подали намъ деяку розумну книжку, съ котроі могли би ми самі дещо похоже на Ваше написати.

Вижидаючи листу здоровлю Васъ сердечно та клонюсь низенько яко

щиро прихильний

Наталь.

P. S. Що зробити зъ листомъ до Dellamar-ого. Я сеі справи ніякъ покидати не хочу, а ино прошу надати ій иншу хворму, такъ, щобъ я не виступовавъ такъ дуже явно.

XVIIIa[1])

Зі Львова 23. л. Мая 1869.

Високоповажний Добродію!

Білєтъ висланий Вамъ 15-го лат. Мая у Прагу вразъ зъ историєю Піца підъ адресою:

[1]) Сей листъ въ ориґіналї не нумерованый.

Hotel Engel. 19-го Мая вийшовъ другий листъ до Васъ.

На першому листу було прописане beschwert mit 240 fl.

Одвічу заразъ и вишлю усе. Оставляю Васъ здоровими.

Щиро прихильний

Наталь.

23/5.

Письмо сьвяте и другий окремий листъ відобравъ.

XIX.

Зі Львова 27-го лат. Мая 1869.

Високоповажний Добродію![2])

Одержавъ я Ваші листи (два зъ 21. л. и два зъ 22. мая а віттакъ ще листочокъ безъ датуму) и одписую.

Упершь мушу те сказати що забувъ давніще, а то: що такъ 125 руб. якъ и сто руб. я одержавъ, та и по Вашому призволу оберну іхъ на Правду. Въ мене була думка така, що я сповістивъ Васъ, Добродію, объ сімъ ще у 16 листу, а ту показалось зъ моіхъ за-

---

[2]) На долї: Вп. Пант. Кулішу у Прагу чеську.

писокъ що я сповістивъ Васъ про обліда-цию (sic) (билетъ).

Зъ посилокъ Вашихъ літературніхъ я одержавъ „Письмо святе“ зъ Відня 10 Мая, Росправу »про викохуваннє дітей“, початокъ историчного шкицу: »Руcько-українські міща-не и Петро Мигила«, а віттакъ: »Пісню зъ народніхъ устъ«.

Висилаю теперъ 5 прим. Йова, Псалтиръ и Починокъ вислявъ оноді.

Зъ листомъ до Dellamar-ого зроблю по Вашій волі — буде, сподійсь у 19-му числу. Багато теперь материялівъ надходить зъ всіхъ сторінъ, та на лихо мусить дещо довго залягати про недостатокъ місця. Маю багато дечого переложеного и зъ літератури сербь-кої, а звісно, що Сербамъ би треба показати діломъ, що ми іхъ утвори такъ само любимо якъ вони наші Вовчкові. До того Новаковичъ дуже до насъ прихиляєть ся и часомъ навіть и на добре наставить. Щира се душа. Бар-вінський що въ Бережанахъ добре изъ імъ знаєть ся, та переписуєть ся по дружнёму.

Добре що не кажете платити за висилки Правди у Росию, а то насъ пребогато до сіхъ поръ стояло та и не знаємъ, чи усе доходить якъ слідъ, бо неразъ злучало ся, що вертали намъ съ тамъ відти примірники Правди не знати навіть чиі, зъ прописко̀ю: n i e w o l n o.

Вамъ Добродію не подобалось, що я помістивъ у Правді „Сиамскі близнюки та коника шахового“. Я знаю самъ, що симъ не поучить ся ніхто, але зробивъ я таке ино тому, що оба сі писемця вийшли зъ львівської семінаріі, та на заохоту пишучимъ треба іхъ було помістити. Наша публіка и така, що тішить ся, якъ себе побачить въ Правді, тому то и по заду треба часомъ дещо таке помі щати.

Правда має 276, сталихъ предплатниківъ съ котрихъ одна частина заплатила де-що, друга, сподійсь заплатить. 23. примірниківъ висилаєть ся даромъ, не згадуючи примірники ті, що ними редакция наша зъ другими редакциями міняєть ся.

Щобъ вислати Правду Білозерському Добродієві ждатимемъ на нагоду.

Найновіщі вісті у насъ такі:

Псалтира дожидають нетерпеливо, та и щаслива була гадка друкувати єго у Празі, бо, Бôгъ ме, наші печатні ні гідного паперу ні гарнихъ черенокъ не мають. Я сподіюсь що розійдеть ся вінъ у 200—300 примірниківъ, и тому для самоі Галичини треба ёго у 500 примір. напечатати. До Украіни пішлемо єго до Щербакова; Диметъ казавъ, що буде можъ; а коли ні, то я зъобовъязуюсь перепачкувати и 200 примірниківъ.

Ляшки думаютъ все ще объ одновленню

Уніі любельскоі, та пишуть такі передові статті у своіхъ журналахъ, що гадавъ би хто, вони хотять Русинамъ уже таки саме небо прихилити. Здаєть ся будуть вони и хитрощами до насъ підходили, и тільки до насъ, бо зъ русскими вони не бажають ніякого діла мати. Уже и дають ся чути голоси, що буде субвенция орґанові нашому політичнёму (in spe розуміеть ся) и що намъ усімъ поподають добрі посади та чини Моторомъ сего всего єсть товариство демократичне ляцьке у Львові, а Смолька, якъ кажуть, орудуе всімъ. Я одвітивъ імъ за теперъ черезъ приватнихъ людей, котрихъ вони до мене ніби ненарочно вислали, що нехай би субвенцию тую дали таки свому орґанові: „Dziennikи lwowskiemu“ а у добрі посади невіру, бо не вони посадами тими орудують. Дивно мині приходить, що ті люде, хочъ старі уже, такъ мало хитрі, та що такими дурницями насъ приманити хотять, а то бувало, Ляшокъ перехитрувавъ нашъ народъ досі дуже удатно.

Наші кацапи консолідують ся такожъ якъ можуть. До сіхъ поръ Дідицкой стоявъ майже на чолі всёму; теперъ же добивають ся о проводирство именно: Павлевичъ и Кулачковський. (Про іхъ буде денещо у Правді) Сі молоді кричать навіть що Дідицький уже дурень, та чванять себе радикалами.

Хочъ така суперечка, такий антаґонізмъ

проміжъ Дід. а Павлевичомъ намъ дуже на руку, то таки небезпечне трохи ціле се діло тому, що Павлевича запомагати муть москалі зза кордову и вінъ уже сими днями давъ кацапствуючимъ академікамъ снідание за 50 ґульденівъ. Боюсь, щобъ не деморалізувавъ вінъ молодихъ людей, такъ якъ и давніще супротивники наші завсіди старали ся здеморалізувати нашихъ редакторівъ (Мети, Вечорниць).

Докінчаючи листъ, одержавъ я Ваше письмо зъ 28 лат. Мая. Мету, Правду всю зъ 67, 68 и 69 року вразъ съ св. Письмомъ висилаю. Вечорниць Руси, Недѣлі, Дімъ и Школи трудно буде скоро роздобути; се все уже майже библіоґрафічна рідкість.

Посилаю и все, що було въ коробці — коробка зістає у мене.

Не знаю чи Ваша добра Пані ще суть коло Васъ; коли суть, то и клонюсь низенько. Ив. Ивановичъ не добре робить; шкода чоловіка. Я сподіюсь колись стрібнути до Кракова, та може и за половину ціни; но годі буде іхати скорше, ажъ по 15 лат. Липцю, хибань, що діло важне вимагало скоріщого поізду. Клонюсь низенько та здоровлю Васъ!

Щиро прихильний

Наталь.

XX.

Зі Львова 4 лат. Червня 1869.

Високоповажний Добродію![1])

Знову я нездужавъ на мій ревматизмъ, а черезъ ёго и не мігъ Вамъ заразъ одвітувати на все, якъ слідъ.

Про війну козаківъ въ 1637 році манускриптъ глядати мемъ добре въ Редакціі, та за пару днівъ сповіщу, чи єсть, чи ні.

Перше число Правди зъ 1867 р. вишлемо Вамъ незабаромъ. Теперъ посилаю Вамъ Добродію оба рочники Вечорниць (се моя власність).

Листъ до П. Лепетинськоі висланий. Псалтиръ(одну частину) одержавъ я та послухайте, яке діло я би радъ зъ нимъ зробити, и розсудіть. Є ту у Львові відъ пару днівъ лавка товариства библийного анґлийського, що продає библіі по залученимъ у книжочці цінамъ. Отже говоривъ я зъ симъ продавцемъ, чи би анґлийське товариство не схотіло відъ насъ взяти пятокниже Мусієве и загаломъ, чи би не хотіло воно печатати своімъ коштомъ наше св. письмо. Продавець радъ почувъ сю вість и писатиме заразъ до заряду сёго товариства. Я згадавъ и про Псалтиръ ще не

---

[1]) На долї: Вп. Добр. Кулішу у Празі.

печатаний; те ще радніще слухавъ вінъ. За 8 день обіцявъ дати міні відповідь, а я симъ часомъ питаюсь въ Васъ, Добродію о Вашу думку, чи слово, якъ міні поступати у цілімъ ділі.

Коли відкинете мій проєктъ то я не ремствувати му Вамъ ні трохи і колижъ сподобаєть ся вінъ Вамъ, то прошу, дайте міні знати, які вимінки поставити би товариству библийному при передачі такъ уже друкованого пентатеуху, якъ може и при непечатанихъ книжкахъ старого и нового завіту. Знаю я що наше виданнє єсть лишень корректурою; однакъ товариство не зважати ме на те; а коли ходить намъ, щобъ нашъ перекладъ розходивъ ся проміжъ народъ, то думаю, що власне, передавши печатаннє єго товариству, ми би дійшли до своєі мети. Не знаю, чи звичайне се товариство платить авторамъ за тексти ще непечатані; я и не питавъ за се. Мині однакъ здаєть ся, що товариство и купилобъ собі манускрипти.

Такимъ чиномъ можна би нашу корректуру передати імъ до печатання, а вони, заплативши за перекладъ авторові, моглибъ намъ віттакъ тілько примірниківъ, кілько потрібуємъ, відступити. Казавъ мині продавець (досить интеліґентний чоловікъ), що дуже и попитують люде за такимъ перекладомъ.

Съ Псалтиромъ можнабъ такъ зробити,

що 1000 примірниківъ вони намъ мусілибъ відступити;

Подайте, Добродію, коли сгодитесь на мій проєктъ, котрого я не мавъ навіть часу обдумати, всі вимінки що до відступлення манускриптівъ и уже печатаного пятокнижия, а я за посередництвомъ продавця війду въ уклади съ товариствомъ.

Ще не завадить пождати 8 день, а за те розходило би ся св. письмо по цілімъ світі по низеньких народові приступнихъ цінахъ.

Инструкцию Вашу що до печатання Псалтира я вирозумівъ и коли треба буде, держатиму ся ії.

Празду печатати лишъ у 300 примірникахъ нам шкода, бо досвідъ учить, що всі наші літературні діла стають ся по 3 рокахъ уже библиографічнею рідкостю. Вечерниць, що печатались у 800 пр. уже теперъ не маєнігде на продажъ. Съ першого рочника Правди (зъ 500 пр.) немає теперъ ино 15 прим. въ Редакціі, и то недостає 1 числа; зъ другого єсть ще комплетнихъ до 50.

Про грошеві стосунки въ теперішній Правді я поговорю другимъ разомъ; теперъ лишъ скажу те, що недобору єсть вже надъ 120 р. Предплата дуже скудненько иде, и незабаромъ треба буде знову якоісь запомоги, хочъ и тихъ 100 рубл. псалтировихъ вложено въ печатню.

Клонюсь низенько та оставайте намъ Добродію, дужі і здорові!

Щиро прихильний

Наталь.

Листъ 16. бувъ писаний у Венецию и сповіщено було о німъ, що висилаеть ся Вамъ 1. и 3 арк. св. Письма, Геометрия, 11. ч. Правди, Moltley и 5 пр. Правди и св. Письма.

Тамъ було и сказане що дійшли до мене гроші останні 125 и 100 рубл; що IV листъ реклямовано; питання про Делямарого и друге поменче.

Не знаю, чи листъ сей бувъ у пакеті, коли бувъ то мусівъ зайти, хибай що на коморі (тамошній) виняли бъ ёго. Мині здаєть ся що я ёго окремо не посилавъ. Висланий бувъ вінъ 6-го Цьвітня.

XXI.

Зі Львова 9-го л. Червця 1869.

Високоповажний Добродію!*)

Спасибі за прислані 100 рублівъ! прийшли въ самъ добрий часъ.

---

*) На долї: Вп. Добр. Пант. Кулішу у Празі.

Радо прийнявъ я вість, що Ви, Добродію, годитесь на передачу св. Письма анґлийському товариству библийному. Ниньки бувъ я у Реіхарта, лавочника св. письма у Львові и дізнавъ ся відъ ёго, чого домагаєть товариство відъ насъ. Упершъ хоче воно, щобъ сповістити докладно, після якого тексту роблений єсть перекладъ; бо вони кладуть вагу на те, щоби перекладъ бувъ вірний по ориґинальнимъ текстамъ. Лишень виімково приймають вони переклади, зроблені зъ другихъ перекладівъ. Зробіть проте ласку и подайте відповідь на се питанне, а віттакъ (що зъ своеі сторони кажу) поставте, Добродію, вимінки, підъ котрими відступили би Ви перекладъ свій товариству. Такожъ хоче воно знати, хто є авторомъ перекладу. Досі я имени Вашого не казавъ и не казатиму ёго, ажъ коли Ви зволите на се. Товариство має щиру волю взяти на себе печатанне Пентатевха, а віттакъ я и додамъ імъ спосібъ, якимъ би можна печатати ёго, що Ви берете на себе корректу и що аркушами присилатимете імъ перекладъ.

Коли товариство згодить ся на всі наші вимінки, тоді думаю намъ треба буде перестати печатати дальше письмо св. (вони може и самі того захочуть), а предплатниківъ тимъ вдоволимо, що гроші предплатничі обернемо імъ на пренумерату на „Правду“. Не

повірите Добродію, якъ радуюсь я уже теперъ съ того кроку, що робить ся. Сподійсь письмо св. продаване по низенькій ціні, розійдеть ся геть широко проміжъ народъ. Зробіть, Добродію, ласку та сповістіть ще до того, у кілька сотъ або тисячъ примірниківъ моглобъ тоді розходитись письмо св. и до Россиі, хочъ би потайними дорогами. Може поспитають въ мене про те. Радію я при тімъ и съ того взгляду, що и Вамъ, Добродію полекшає трохи праці, коли ми перестанемо печатати письмо св. побічъ „Правди“ бо розумію я величъ тоі праці, котру Ви теперъ мали и такъ совісно сповнили.

Коли одержу відъ Васъ, Добродію, відповідь про текстъ и вимінки заразъ и писатиме Рейхартъ знову до товариства и може прийти небавомъ до передачи перекладу.

Зъ новостий у насъ тільки, що умеръ нашъ метрополитъ и анатемізаторъ св. письма, Литвиновичъ. Коли не прийде по ёму Куземський зъ Холма, то Шашкевичъ або Ступніцкий, що сподіють ся зістати владиками, суть люде народній літературі приклонні. Ступницький предплачує навіть Правду. Коли жъ прийде на престілъ метрополичій Сембратовичъ, владика перемиський, то бодай не буде він проти намъ ворогувавъ, бо є собі слабосильненкий чоловікъ. Єго крівняки пренумерують такожъ Правду.

Просвіта видає книжочку популярну, котру осудимо въ Правді коли вийде. Вона досить здала и хоч правопись етимольоґічня въ ній, то мови самої вона не псує. Зъ часомъ прийде и ту до фонетики. Се лишъ політичній шахъ, вимірений проти нашимъ капапамъ.

Здоровлю Васъ сердечно Добродію та клонюсь низенько.

Щиро прихильний

Наталь.

XXII.

Зі Львова 17 лат. Червня 1869.

Високоповажний Добродію![1])

Ниньки вставъ я трохи зъ ліжка, та заразъ и берусь одвітити на все.

1. Відповіди, взглядомъ передачи перекладу библиі товариству анґлийському, єще не має; скоро одберу — заразъ и сповіщу. Все зроблено, якъ звелілисьте и про все питавъ я тамъ, за що спитати казалисьте.

2. Прошу сповістити мене, чи будемо

---

[1]) На долї: До Вп. Д. Пантал. Куліша у Відень.

дальше, безъ перерви, видавати Библію яко додатокъ до Правди, чи перервемо печатаннє, якъ се було давнійшъ сказано по причині, що головний редакторъ занедужавъ.

Такожъ треба намъ дати окремий титулъ для Мусієвого Пятикнижия. Прошу, зробіть ласку спишіть Добродію, такий заголовокъ.

3. Коли думаєте не ити при перекладі порядкомъ, то найлучче булобъ відразу взятись до нового завіту. Псалтиря намъ прозою не такъ дуже треба буде, коли буде віршами.

4. Деньковського до сїхъ поръ не було.

5) 20-ий арк. св. письма на лучшому папері висланий Вамъ зіставъ у Прагу; однакъ ще буде и другий и 3-тій для Васъ Добродію такий якого Ви хочете.

6. Читаночка для сільскихъ людей отъ отъ що вийде — ще немає ії цілої випечатаної; я бувъ би и прислявъ ії Вамъ давно.

6. Сербську философию перекладавъ Барвінський, семінаристъ, братъ того Бережанського, котрого листъ я Вамъ Добродію, передавъ. Щирий се чоловікъ якъ усі три Барвінські; роботящий, та біда ино що стиль у ёго дуже тяжкий. Я маю ще відъ ёго переложену повість зъ сербського: „Чернець“. Добра се повістка, та ії треба буде колись ужити.

Такожъ при симъ згану що ми Причепу

теперъ зменшати мемъ для поєдинчихъ чисєлъ, бо трудно намъ буде перестати ії дрюковати, не маючи надіі, що конець скоро прийде. Черезъ скорочіннє позискаємо те, що може за той часъ и пришлють намъ кінець.

7. Федьковича мусимо при собі держати якъ можемо та поміщати ёго утвори, хочъ я не думаю, лишъ одинъ актъ (звідъ) помістити у Правді.

8. Книжочка для сільскихъ людей печататиметь ся въ 1000 прим. кирилицею и стоятиме оденъ пр. 5 кр. Розпродажжю займуть ся поодинокі члени Просьвіти.

Слабий я ще трохи, бо такъ бувъ занепавъ, що ажъ пьявки ставили на шиі. Теперъ дуже упавъ на силахъ, та и рота неможу добре розтворити.

Здоровлю Васъ Добродію — оставайтесь дужі та веселі.

Щиро прихильний
Наталь.

XXIII.

Зі Львова 22 Червня 1869.

Високоповажний Добродію! *)

Вістей зъ Лондону ще немає, а сподіємось іхъ въ четверъ або пятницю. Печатанне

---

*) На долї: Д. Вп. Пант. Куліша у Відень.

письма св. перерву и наведу причину таку, яку подали Ви Добродію. Уставъ лондинського тов. библийного вишлеть ся Вамъ. Невнане світу товариство я знаю, а бодай домірковуюсь, де воно є. Та у мене така думка, щоби поіхати по школьнімъ року до міністра просвіти Гаснера та ёму у чотирі очи виложити все, чого ми для шкілъ нашихъ домагаємось. Єму треба би въ роді меморандумъ дати щось въ руки, зъ чого би вінъ ясно змігъ пізнати, хто и що ми, и чого хочеть ся намъ. У насъ до уложеня шкільних книжокъ є особна комісія та на лихо, члени сеі комісиі дурні тай годі; вони не то що не стараютъ ся про нічо та самі дармують, а до того, коли попадеть ся імъ яка праця підъ осудъ, то и тій не дають світа божого побачити.

На Буковині завізвавъ Гаснеръ Федьковича до спорудженя шкільних книжокъ и намъ такъ треба зробити, а не оглядатись ні на раду школьну, ні на комісию.

Я вироблю таке меморандумъ, а Ви, Добродію, коли ласка, подайте міні и Вашу гадку въ сёму ділі, якъ лучче би справу повести, та на що именно вагу цілу покласти. Моя думка така, що симъ способомъ ино загородимо нашимъ москаликамъ дорогу до обаламученя нашоі молодежи, а міністрови треба сказати, щоби вінъ не піддававъ насъ на будуче підъ опіку Ляхамъ, а давъ намъ паро-

довцямъ зуповну волю въ діланню. Піддаваннемъ насъ підъ опіку ляцьку виробляєть ся у насъ упорчивість; ми зъ рукъ Ляхівъ нічого не приймемъ, а до того гнетъ ляцький робитъ зъ нашихъ людей москаликівъ.

Хвиля теперішня тимъ надобніща до такого ділання, що немає у насъ метрополита, котрий би здужавъ попсовати намъ въ міністерстві. Ми и ростемо зъ кождимъ днемъ у повазі; Лаврівський совітникъ хоче пристати до Просвіти, побачивши, що ми етимолоґиі не цураємось. Просвіта мусить и на дальше ити сею етимолоґічнёю дорогою; ii задачою буде зібрати побіля себе всіхъ народовців-етимолоґистівъ; Правда получить всіхъ фонетиківъ. Такоі політики намъ тимъ більше треба придержуватись, бо Слово хоче теперъ уже звертати на народню дорогу, здаєть ся ино на те, щобъ збаламутити наново тихъ народовцівъ-етимолоґистівъ, а віттакъ завести іхъ въ московский таборъ. Нехай ино будемо мали въ Просвіті етимолоґівъ тихъ, а ми заведемо іхъ уже помаленьку и до фонетичнёго стану.

В врешті чи удасть ся цілий плянъ зъ Гаснеромъ чи ті, а зъ заложеними руками намъ сидіти годі. До того прошу Васъ, Добродію, прислати міні ті меморанда німецькі, що я іхъ Вамъ послався. Я покличу ся на іхъ.

Я одужавъ вже цілкомъ майже, тільки рота не можу добре ростварати; пъявки помогли міні.

Посилаю Вамъ, Добродію »Зорю«; печатали ми ії у 2000 пр., та вже третя часть розійшла ся за два дни. И вороги хвалять собі ії.

Просвіта зачала уже и коло календаря народнёго ходити; здаєть ся вийде вінъ по вакациях.

Ще одно, Добродію! Я ношуся заєдно изъ гадкою, щобъ ми засновали свою окрему печатню. Акциями по 100 р. знайдемо досить людей, котрі схочуть заложити ії. Наколи буду у Відні, то Милярадовичка мусить дати хочъ 500 руб. Дійсно бо ажъ жаль бере, якъ насъ за все в тихъ друкарняхъ деруть.

Пані Лепетинська, якъ ми ій усе, якъ слідъ післали, не одізвалась до сіхъ поръ ні словечкомъ; и зъ Москви відъ книгаря немає жаднихъ вістокъ.

Посилаю Вамъ, Добродію, листъ Comparetto-го що ниньки ёго одержавъ. Зробіть ласку та виявіть міні коротко, чого вінъ відъ мене хоче, бо я сеі таліанськоі мови ні чичиркъ; а коли треба одвітити, то подайте проєктъ листу.

Коли Ваша воля, то Правду не висилати мені більшъ поза границю.

Здоровлю Васъ, Добродію та клонюсь першимъ низенькимъ поклономъ Добродієві Деньковському а Вашому Другові.

Щиро прихильний

Наталь.

XXIV.

Зі Львова 27-го лат. Червня 1869.

Високоповажний Добродію! *)

1. Відповідь відъ англійського товариства прийшла вчера. Енеральний аґентъ одвітивъ, що першимъ діломъ зі сторони товариства мусить бути перегляненнє пентатевха черезъ фаховихъ людей товариства. Аґентъ сей є теперъ на иншпекциі въ Чехиі; 3. Липця прибуде у Львівъ и поведе дальші пертрактациі устно. Радуєть ся вінъ тому ділу дуже и хотівъ би ёго до кінця довести (такъ самъ пише). Коли, Добродію, хочете мені які инструкциі дати, то прошу о іхъ скоренько. Статутъ анґлійського товариства вистараєть ся Рейхардъ Віденський. Дізнавъ ся я, що до сего товариства библейного анґлійського дають датки и найбідніщі зарібники на улиці. Гарне се діло тай велика заслуга передъ світомъ.

2. Прошу о присланнє давніхъ меморандівъ до міністерства, бо думка моя, про котру згадавъ я у 23 листу, не завмерла, а жие и сподійсь, виконаю ії діломъ.

Клонюсь низенько Добродієві Деньковському та оставайте дужі намъ.

Щиро прихильний

Наталь.

---

*) На долї: До Вп. Пант. Куліша у Відень.

Отъ що мавъ печатати листъ, якъ прийшло письмо відъ п. Лепетинськоі. Вона приняла нашу посилку и прислала за ii гроші. Сама виіхала назадъ у Росию, тому и відвічає за ii якийсь п. Юриневъ по московський. Коли приіде назадъ у Дрездно, тоді и подасть мені нову свою адресу, щобъ висилати ій »Правду« безкастанно.

Що чувати за конець „Причепи“; я подаю ii теперъ до »Правди« неначе на ліки. Може бъ мігъ я віднестись листовно просто до Варшави або до Нечуя.

Рейхардъ згадувавъ що радійшъ би взялись за печатання нового завіту; я заповівъ проте и въ „Правді“ такъ, що зъ відтіль станемо письмо св. друкувати.

Наталь.

XXV.

Зі Львова 5-го л. Липця 1869.

Високоповажний Добродію!

Віщу зглядомъ письма св. таке:

Аґентъ приіхавъ ниньки и уже бачивъ ся зі мною. Казавъ, що перше діло буде зі сторони товариства розсмотріти Пентатевхъ фаховими людьми. На те відказавъ я, що власне фахові люде наші трудились біля пе-

рекладу и що більше фаховихъ у насъ не маѥ. Боюсь проте, щобъ товариство не стратилось дарма, та тимъ и діло печатання не спинилось. Аґентъ виявивъ мені віттакъ тихъ фаховиківъ и вичисливъ Наумовича, Ґинелевича, Иласєвича (буков. крилошанина) и Браніка. Ту подавъ я ёму критику мою на тямливість людий тихъ всіхъ зглядомъ нашої бесіди. Наумовичъ, казавъ я, неучивъ ся у школахъ по руськи, на теольоґиї придбавъ собі пару сиґніфикатівъ слівъ старословінськихъ, а відтакъ научивъ ся яко піпъ на селі (въ Перемишлянахъ) говорити по Перемишлянські. Розумієть ся, що по єврейськи вінъ ні чичиркъ. Ґинелевичъ ѥ адораторомъ старословінщини и противенъ всякимъ перекладамъ; турає вінъ заєдно ще объ тімъ, щобъ получити старословінщину зъ нашою мовою. Хочъ ѥ вінъ моімъ приятелемъ, додавъ я, однакъ въ интересі перекладу и товариства не можу другий судъ объ німъ дати.

Илясєвича не знаю, однакъ на Буковині майже усе спить, и п. Илясєвича яко літерата ніхто до сеі пори не знаѥ. Про Браніка сказавъ я, що вінъ лишень аркушъ друку появивъ, та и сей аркушъ не виявивъ розуму нїякого.

---

*) не фізик він а проф. медичної хемії — Ред. Русл.

У кінець додавъ я ще и те, що жаденъ съ тихъ не є лингвистою и що перекладчики св. Письма закинуть імъ сподійсь те саме що и я, и страхатимуть ся віддати свою працю въ такъ неспосібні руки.

Теперъ ажъ виявивъ аґентъ, що товариство и Миклосича за фахового чодовіка узнає. На таке сгодивъ ся я и почувъ навіть, що Миклосичъ самъ припоручивъ товариству ввійти зъ нами въ пересправи (такъ казавъ бодай аґентъ). У кінець додавъ я ще и те, що нехайби товариство оберігалось відъ того, щобъ не дало перекладу підъ осудъ такимъ людямъ, котрі недбають про освіту народа, а придержують ся політики централистичнёі Каткова, котра придавлює все, що ино не є московське — бо ті люде певно а ргіогі знехтували и важність и вартість такого діла спасенного, за котре взялась Україна и котре не загине, хочъ би и товариство библийне не переняло зъ ёго рукъ видавництво.

Аґентъ виявивъ и те, що вінъ давно уже хотівъ мати такий перекладъ, и знову друге, що товариству було би на руку, наколи бъ дістало перекладъ нового завіту а віттакъ псалтиря.

Згадувавъ вінъ ще за инчі якісь готові переклади св. письма на нашу мову, що я ёму знеґувавъ и що вінъ, здаєтъ ся, ино тому

підносивъ, що страхавъ ся труднихъ кондиций зъ нашої сторони.

Въ кінци освідчивъ вінъ, що віддасть теперъ перекладъ підъ осудъ Миклосича на що я охотно згодивъ ся, добавляючи, що ми тоді навіть сміліще допоминати ся будемо о ремунерацию за перекладъ и навіть дорожити мемъ ся. Съ такимъ жартомъ розійшли ми ся; я подавъ ёму Вашъ адресъ. а вінъ и вишукає Васъ Добродію, у Відни.

Німчиско трохи зарозумілий на своє становище, одначе мягкий дуже въ розмові и неконьче треба ёму уступувати. Я бодай показавъ ёму яку таку перевагу моральну, що ми не просимо ёго братись за видавництво а маємо право домагатись відъ такъ шляхотного товариства. Німець (Едвардъ Міллардъ) любить заєдно чванитись, що въ ёго вже суть переклади однакъ авторівъ перекладівъ вінъ не тямить.

Посилаю псалтиря остатокъ; звиніть що призабувъ заразъ післати. У мене дитина нездужає на анґину, та заєдно бігаю за лікарами. — Клопоти!

Посилаю до того „про пісні“; (Досвітки є у мене) и всі ті поезиі, що не зволилисьте друковати у Правді; такожъ и про „Усню словесність“.

Радивъ би я щобъ Ви Добродію, при розмові зъ Німцемъ мали коло себе кошового

котрий би неначе зъ ненарока осудивъ Ґинелевичівъ etc. такъ само, якъ и я. Ми не можемо піддавати перекладу під такъ глибокі розуми.

Прошу ще дуже а дуже о присланнє меморандівъ. Коли Поляки святкуватимуть унию любельську, ми видамо на німецькому язиці протестъ противъ тої зневаги.

Клонюсь низенько

прихильний

Наталь.

Охъ! дитина дуже слаба!

Друкарська похибка: На 9 стор. місто: Недостає також листу XVII має бути: XVI.

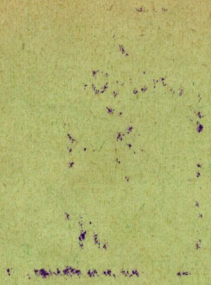

Перевірено 1948 р.